

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК
РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти –другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, 631 групи

КОЙЦАН ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Богданюк Антоніна Миколаївна**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	7
1.1. Сутність, зміст і значення ігрової діяльності дітей молодшого шкільного віку: історико-педагогічний контекст	7
1.2. Психолого-педагогічні особливості дітей молодшого шкільного віку як основна умова організації ігрової діяльності в сучасній початковій школі	19
1.3. Характеристика ігрової діяльності як основи розвитку творчих здібностей учнів початкової школи	30
<i>Висновки до розділу 1</i>	47
Розділ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	39
2.1. Розвиток творчих здібностей як одне з основних завдань ігрової діяльності в сучасній початковій школі	39
2.1.1. Структура та показники розвитку творчих здібностей в освітній діяльності з молодшими школярами	39
2.1.2. Види ігрових завдань та вправ для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку	54
2.2. Методичний супровід упровадження ефективних видів ігрової діяльності у процесі розвитку творчих здібностей учнів початкових класів	64
<i>Висновки до розділу 2</i>	78
Висновки	80
Список використаних джерел	83
Додатки	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні, в умовах колосальних змін у суспільно-економічному та політичному житті України, постала проблема докорінної перебудови у сфері освіти та виховання, метою якої є формування конкурентоспроможної, творчої особистості, здатної до самопочуття, визначення, самореалізація та самовдосконалення.

Проголосивши людину найвищою цінністю, наша держава стала на шлях втілення гуманістичних ідей у педагогічну теорію та практику. Тому навчання в сучасній школі має забезпечити оптимальні передумови для самореалізації особистості учня, розкриття всіх закладених їй природних задатків, його здатності до свободи, відповідальності та творчості. Розвиток творчих здібностей має бути неодмінною умовою змісту всіх предметів початкової школи, органічно доповнювати навчальний процес з метою забезпечення єдності знань, умінь і навичок учнів та їх творчих можливостей. Розвиток творчих здібностей – це вміння використовувати знання в нестандартних ситуаціях, розвиток розумових дій. Розвиток творчих здібностей включає також розвиток мислення – вміння узагальнювати, перетворювати знання в гнучкі системи, творчо аналізувати ситуацію.

«Національна доктрина розвитку освіти» сьогодні ставить перед педагогом завдання створити для дитини умови для її максимального самовизначення та самовираження. Зрозуміло, що особистісний вектор розвитку кожного учня не завжди збігається з напрямком руху до великої науки. Але вчитися із задоволенням і користю здатний кожен. Для цього процес діяльності групи продовженого дня має бути максимально наближений до потреб і можливостей дитини.

Головною умовою успіху в розвитку мислення дитини є висока пізнавальна активність учнів. Ефективне засвоєння знань передбачає таку

організацію пізнавальної діяльності учнів, при якій навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій кожної дитини. Пошук методів навчання, що підсилюють активізацію процесу навчання, призводить до підвищення актуальності розвивальних і проблемних методів, самостійної роботи, творчих завдань.

Сучасні першокласники – це діти шестирічного віку, для яких ігрова діяльність близька і зрозуміла. Звичні і знайомі з дошкільного віку стосунки сприяють залученню до гри, що є обов'язковою умовою включення молодших школярів у відповідну діяльність. Під час гри діти вільніше, ніж під час будь-якої іншої діяльності, ставлять цілі, реалізують їх, аналізують результати. Граючи, вони виступають суб'єктами ігрового процесу, його активними творцями, здатними впливати на буття, постійно самовдосконалюючись.

Значну увагу проблемам гри приділяли мислителі й просвітителі як минулого, так і сучасності: Платон, Аристотель, Ф. Рабле, Ж. Коменський, Д. Локк, Ж–Ж. Руссо, І. Кант, Ф. Шиллер, Г. Гросс, Ж. Піаже, К. Ушинський, А. Макаренко, Л. Виготський, А. Леонтьєв, Д. Ельконін, П. Гальперін, А. Запорожець та ін.

Проблемами психології гри займалися і радянські вчені: Б.Г. Ананьєв, М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін. Творчість М. Бірштейна, В. Буркова, С. Гідровича, В. Єфімова, Г. Жукова, В. Комарова, В. Платова, В. Прауде, В. Рибальський, І. Сироежин, А. Смолкін, Т. Тимофєєвський, Б. Христенко та ін. Ця проблема знайшла відображення в дослідженнях західних учених (європейських та американських): Е. Баффі, Е. Говіна, Г. Еберта, К. Кіршболда, Х. Кліпперта, Б. Роуена, Б. Стеймана та інших.

Сучасний напрямок досліджень визначається розширенням сфери використання ігрової форми навчання та вдосконаленням методики моделювання. Це пов'язано з тим, що тривалий час форма уроку, як відносно одноманітна, не приділялася уваги педагогічній науці. Тож пошук

засобів навчання підвищив інтерес до нових форм навчання, особливо до ігор. У зв'язку з цим з'явилася низка наукових, науково–методичних публікацій: В. Галузинський та М. Євтухов, Г. Ковальчук, В. Корнєєв, Ю. Рісований, Г. Осадчук, І. Підласого, І. Рижов та С. Тесленко та ін.

Дослідниками доведено, що гра відіграє велику роль у житті та розвитку молодших школярів: у формуванні у дитини позитивних якостей, інтересу та готовності до майбутнього навчання; у розвитку її пізнавальних здібностей; у підготовці дитини до майбутнього повноцінного щасливого життя; у засвоєнні соціального досвіду; у формуванні всіх граней особистості дитини. Найактивніше впровадження ігрової діяльності в початковій школі просто необхідно; його використання дає змогу успішно формувати та закріплювати у дитини позитивне ставлення до навчально-виховної роботи. Граючи в групі продовженого дня, діти психологічно розкріпачуються, а це, в свою чергу, сприяє прояву їх творчих здібностей, нівелює негативне ставлення до об'єктивно важкої навчальної роботи.

Усе зазначене вище зумовило потребу вивчення стану досліджуваної проблеми та вибір теми дипломного дослідження: *«Ігрова діяльність як чинник розвитку творчих здібностей учнів початкових класів»*.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у процесі ігрової діяльності та .

Відповідно до мети дослідження визначено **завдання дослідження:**

1. Теоретично обґрунтувати сутність, зміст і значення ігрової діяльності в психолого-педагогічній та науково-методичній літературі.
2. Визначити психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в процесі ігрової діяльності.
3. Здійснити характеристику творчих здібностей та особливостей їх розвитку в учнів початкових класів у процесі ігрової діяльності.
4. Запропонувати методичний інструментарій для розвитку творчих здібностей молодших школярів засобом ігрової діяльності.

Об'єкт дослідження: ігрова діяльність учнів початкових класів.

Предмет дослідження: особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів у ігровій діяльності.

Для розв'язання задач та досягнення мети використано такі **методи дослідження:** вивчення та аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з теми дослідження; узагальнення одержаної інформації з метою дослідження сутності, змісту і значення ігрової діяльності молодших школярів; спостереження, опитування, анкетування, тестування з метою дослідження стану організації ігрової діяльності.

Структура дослідження: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Сутність, зміст і значення ігрової діяльності дітей молодшого шкільного віку

Розуміння того, що учень знаходиться в центрі навчального процесу, потребує пошуку і використання нових засобів розвитку його як особистості. З огляду на це завданнями шкільної освіти першочергово є наступні: виховання відповідно до вимог часу, впровадження сучасних технологій навчання і оновлення змісту й методична переорієнтація на особистість учня.

Використання навчальних ігор не лише виправдано назрілими суперечностями між вимогами до школи та наявним у її розпорядженні арсеналом засобів, а й підготовленою низкою педагогічних досліджень. Велику увагу проблемам гри приділяли мислителі й педагоги минулого та сучасності, зокрема: Аристотель, Платон, Рабле, Д. Локк, Я.А. Коменський, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гросс, Ф. Шиллер, Ж. Піаже, А. Макаренко, К. Ушинський, Л. Виготський, А. Леонтьєв, Д. Ельконін, А. Запорожець, П. Гальперін та ін.

Досліджуючи проблему гри та її використання в процесі навчання, можна виокремити кілька історичних періодів, перший з яких пов'язаний із використанням гри як засобу діяльності. За Платоном, навіть жерці Стародавнього Єгипту славилися конструюванням соціального навчання та виховних ігор. Перші військові ігри виникли III тисячолітті до нашої ери, але лише наприкінці XVIII ст. військово-ділова гра набуває статусу методу навчання. Завдячуючи грі стало можливим планувати і розігравати хід бойових дій з використанням різних фігур.

Вперше замінив дошку для азартних ігор на топографічну карту у 1799 році Вінтуріні. Удосконалення військово-ділової гри зробив фон

Рейсвіті, який створив гру в ящику з піском. Це дозволило змодельовати місцевість і створити стратегію ведення війни. Згодом техніка ділової гри почала поширюватися в галузі економіки, менеджменту тощо [58, с.58].

У дослідженнях другого періоду XIX – середини XX ст. переважала теорія гри. Однією з найперших була теорія Ф. Шиллера та Г. Спенсера «надлишку сили», яка мала біологічне спрямування, оскільки базувалася на вивченні та аналізі гри тварин. Ф. Шиллер пояснював, що гра у тварин виникає через надлишок енергії, що знаходить вихід у різноманітних рухах і не пов'язана безпосередньо з боротьбою за існування. Г. Спенсер доповнив теорію «надлишку енергії», виділивши наступні елементи гри: наслідування та вправа. На основі отриманих даних вчені виявили причини гри у тварин і дітей.

Досліджено, що виникнення гри у дітей і тварин з точки зору діяльності було предметом спеціального дослідження в працях німецького психолога і філософа К. Гросса (1899). На його думку, гра – це не що інше, як функціональна вправа. Завдяки грі здійснюється самовдосконалення людини, її опосередковане самовиховання. Що стосується тварин, то, за його словами, у грі беруть участь ті види тварин, у яких вроджені інстинкти недостатні для пристосування до середовища. Завдяки грі відбувається попереднє пристосування тварин до природних умов у боротьбі за існування [41, с.127].

Так, теорія К. Гросса, до якої, хоча пізніше були внесені виправлення та доповнення, була загальноприйнята Г. Гауппом, Е. Клапаредом, В. Штерном, В. Вахтьоровим, М. Виноградовим та ін. Вони визначили гру діяльністю, що супроводжується функціональним задоволенням, заради якої вона здійснюється. Отож, автори цих теорій не вбачали істотних відмінностей у активності дитини під час гри, яка засвоює досвід суспільства, розвивається в ньому, і діяльності тварини, яка лише пристосовується до наявних умов існування завдяки спадковому видовому досвіду, тому ці теорії за своїм змістом метафізичні.

Частково протилежну теорію гри розробив голландський фізіолог та психолог Ф. Бойтендайк (1933). У час, коли в теорії К. Гросса основна увага приділялася біологічному значенню гри, Ф. Бойтендайк досліджував природу гри [42, 25]. Вчений пов'язував особливості гри з характерними особливостями поведінки, які притаманні дитинству. Ф. Бойтендайк виділив чотири ознаки: а) ненаправлені рухи; б) імпульсивність; в) афективний зв'язок із середовищем; г) сором'язливість і жах. На його думку саме ці особливості за певних умов і сприяють грі. Отож, аналізуючи появу гри в процесі еволюційного розвитку, Ф. Бойтендайк робить висновки: 1) гра завжди асоціюється з якимось об'єктом і містить новизну; 2) гра ґрунтується не на індивідуальних інстинктах, а на більш загальних бажаннях, які знаходяться поза інстинктами. Таких бажань, за його словами, три, а саме: прагнення до звільнення, гармонії з навколишнім середовищем і можливість повторення [42].

Аналізом ігрового явища в людській культурі займався іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет. У своїх поглядах він дотримувався проміжного положення між філософією життя та екзистенціалізмом. Він визначає гру як найвищу людську пристрасть, яка може допомогти людині своїми щоденними турботами піднятися над рутиною життя. За його концепцією, гра – це порив життєвих можливостей, спосіб переміщення в сферу інших вимірів. Таким прикладом він наводить спорт. За Х. Ортегою, спорт є не просто реальністю, а духовне начало, що виражається в іншому ставленні до світу. Філософ доводить, що культура вмирає від масового характеру, тому нова культура має бути грою, вільною від сірої рутини і тісно пов'язаною зі спортом. Отже, Х. Ортега невірно тлумачить зміст гри, його концепція науково необґрунтована.

Голландський історик і соціолог Йохан Хейзінг дуже своєрідно підходить до розуміння гри. Він, як і Х. Ортега, аналізує гру як елемент культури і вважає, що основним змістом історичного процесу є розвиток культури, в основі якого лежить гра, яка є вищим проявом людської

сутності. Культура, згідно твердження Й. Хейзинга, не народжується безпосередньо у грі, а виникає як сама гра, хоча трактується ним як протилежність культури. Вчений порушує багато проблем, пов'язаних з грою: природа і значення гри як культурного феномена, гри і поезії, гри і справедливості і т. д. Й. Гейзінг характеризується містифікованою, ірраціональною інтерпретацією ігрового явища в культурі. Досить часто він ставить гру за цінністю та результатом вище за раціональне пізнання дійсності [19, 92]. Таким чином, незважаючи на низку слушних висновків, зауважень, і оцінок Ф. Бойтендайк, Х. Ортезі та Й. Хейзінга так і не вдалося з'ясувати справжнього змісту ігрового явища.

Обґрунтувавши теорію прагматизму (інструментальної педагогіки), Джон Дьюї вказував на необхідність такої організації процесу навчання, яка б базувалася на інтересах та власному досвіді дитини. Він запропонував замінити діяльність дітей ігровою діяльністю, в процесі якої дитина робить власні відкриття та обирає свій шлях пізнання істини.

Особливий інтерес викликають дослідження швейцарського психолога Ж. Піаже (1945) про розвиток мислення дитини під час гри. За його визначенням, гра – це, насамперед, звичайна асиміляція, функціональна чи репродуктивна. Вчений дає трактування гри, виходячи зі структури мислення дитини. Ж. Піаже виділяє вправи, символічні ігри та ігри за правилами. За його словами, ігри мають схожість і відмінність. Ігри подібні до тих, що є формами поведінки, в яких переважає асиміляція, і їх відмінність полягає в тому, що на кожному етапі розвитку дитини дійсність засвоюється за різними схемами. Ж. Піаже вказує, що вправа, символ і правило – це три послідовні етапи, які характеризують групи ігор за структурою їх змісту. Вчений стверджує, що гра – це структура мислення дитини на певному етапі розвитку.

У психології проблемами гри займалися й радянські вчені: М.Я. Басов, П.П. Блонський, Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, С.Л. Рубінштейн, А.М. Леонтьєв та інші. Зокрема, М. Басов,

відкидаючи суто натуралістичну теорію гри, яка стверджує, що джерело гри знаходиться в самій особистості, а не в системі взаємин дитини з навколишньою дійсністю, ототожнює діяльність і діяльність. Вчений аналізує поведінку за схемою «стимул-реакція», не розуміючи об'єктивної сутності людської діяльності [19].

Власну точку зору на гру висловив і психолог П. Блонський, який стверджував, що теорії гри взагалі немає і бути не може, у зв'язку з цим термін «гра» застосовується до різних видів діяльності. Науковець П. Блонський виокремлює види діяльності дітей, які об'єднує термін «гра», та аналізує їх. Він розрізняє ігри-конструктивні, драматизаційні, рухливі, інтелектуальні тощо. Взагалі П. Блонський зводить гру до конструювання чи драматичного мистецтва і висловлює міркування, що взагалі немає діяльності, яка називалася б грою.

Суттєвий внесок у розвиток теорії ігор вніс Л.С. Виготський, який зацентрував увагу на гру як провідний вид діяльності дітей дошкільного віку та сформулював гіпотезу психологічного змісту розгорнутої форми рольової гри.

Критично відреагував на цю гіпотезу С.Л. Рубінштейн. З його точки зору, зміст гри визначається її мотивами. «Мотиви ігрової діяльності відображають більш безпосереднє відношення особистості до навколишнього середовища, значущість тієї чи іншої її сторони відбивається в ігровій діяльності на основі більш безпосереднього відношення до власного внутрішнього змісту. У грі виконуються дії, цілі яких значимі для особистості за власним внутрішнім змістом» [47, 64-76]. Робота Д.Б. Ельконін «Психологія гри». Вчений висунув гіпотезу щодо історичного походження форми гри, характерної для дошкільнят.

Науковець Д. Ельконін теоретично довів, що рольова гра соціальна за походженням і змістом. Вчений відкрив і проаналізував умови виникнення гри в онтогенезі і показав її розвиток під впливом виховання. Він дослідив внутрішню структуру гри та простежив її розвиток і згасання. Також

Д. Ельконін зазначав, що основним змістом гри є зокрема людина та її діяльність й ставлення дорослих один до одного. Ось чому гра є формою орієнтації в завданнях і мотивах діяльності людини. Він встановив, що техніка гри – це передача сенсу від одного предмета до іншого. Наочність і узагальненість ігрових дій є важливою умовою проникнення дитини у сферу суспільних відносин, їх виду моделювання у ігровій діяльності. Окрім того Д. Ельконін визначив функції гри в психічному розвитку дітей дошкільного віку [59, 11].

Отже, об'єктом дослідження психологів була ігрова діяльність дітей. Однак увага була зосереджена зокрема не на аналізі гри, як діяльності, а на психології гри – специфічного фундаментального принципу життя людини. Водночас слід зазначити, що у своїх узагальненнях вчені торкнулися і деяких аспектів гри як більш узагальненого явища. Зокрема, це спостерігається в дослідженнях психологів С.Л. Рубінштейна, Д.Б. Ельконіна, Л.С. Виготського.

Значний інтерес становлять філософські погляди на проблеми теорії ігор. Так, на думку Г. Клауса, ігри є моделями реальних ситуацій, які дозволяють виокремити стратегію поведінки у реальному житті.

У зв'язку з цим Г. Клаус виділяє наступні три типи ігор [8, 45]: суто випадкові, жорстко детерміновані (на основі вміння) та ігри, засновані на розумінні (орієнтовані на вміння за участю випадку) [7, 26]. При цьому вчений вважає, що самі ігри – це боротьба (суперечка) того чи іншого типу.

За словами К.Г. Ісупова, сенс гри полягає в «евристичній діяльності, евристичному стані свідомості та поведінки, евристичному сприйнятті світу» [26, 148]. В.І. Устиненко, який вважає, що гра – це довільна діяльність, що відображає в умовно узагальненому вигляді ставлення людини до оточення, до людей, до себе. Метою цієї діяльності є самовираження особистості та формування її типів прогнозування ситуації спілкування та соціальної поведінки. У зв'язку з цим гра є одним із способів пізнання світу та самоствердження. Зміст гри – це довільне

побудова дійсності в умовному плані, коли особистість бере на себе роль (не реальну функцію, а уявну), ставить себе в можливу ситуацію [54, 70].

М.В. Дьомін розглядає гру з точки зору діяльності. Здійснюючи аналіз гри, він вказує на протиріччя, що виникає у взаємозв'язку між грою, навчанням і працею як етапами діяльності та розвитку людини. Вчений стверджує, що гра не обмежується початковим періодом у житті людини, а є необхідною та неодмінною складовою діяльності в усі періоди її життя. Тому гра, навчання і праця – це не етапи діяльності та розвитку людини, а її види [19, 54-56].

Крім цих теорій, існує ще й математична теорія гри, яка пов'язана з розвитком засобів подолання конфлікту як особливої реальності ігрового характеру. Під поняттям конфлікт розуміють взаємодію двох об'єктів з несумісними цілями або способами досягнення цих цілей. Зміст математичної теорії гри полягає в розробці способів оптимізації рішень, що приймаються в конфліктних ситуаціях. Отож, результатами розвитку теорії гри стали психологічні аспекти її виникнення, визначення сутності та змісту гри.

Наступним етапом є кінець 60-х – 80-ті роки ХХ ст., які пов'язані із визначенням дидактично-розвивальної функції гри, її впливом на активізацію пізнавальної діяльності, процес навчання школярів. Проведено систематизацію дидактичних ігор та використано різні підходи до їх класифікації. Цьому дослідженню сприяли М.В. Кларін, А.А. Вербицький, О.Є. Селецька, Г.А. Ляпіна, В.Г. Семенова. Слід зазначити і роботи з методики навчання географії М.М. Гробштейна, А.К. Верзіної, В.П. Корнєєва, С.В. Захарова, Р.А. Редіной. У роботах цих авторів подано приклади та методику використання ігор на уроках та позакласній роботі з географії.

У цей період значна увага приділялася розвитку використання ділових ігор; створенню наукових центрів для розвитку теорії і практики ділових ігор. Значну роль у становленні та розвитку цієї нової методики навчання

відіграли праці В.М. Буркова, М.М. Бірштейна, С.Р. Гідрович, Р.Ф. Жукова, В.М. Єфімова, В.Ф. Комарова, В.Р. Прауде, В.І. Рибальського, В.Я. Платова, О.Смолкіна, І.М.Сироежина, Т.П. Тимофіївського, Б.М. Христенко та інші.

Ця проблема знайшла відображення в дослідженнях західних учених (американських та європейських): Е. Говена, Г. Еберта, Е. Баффі, Х. Кліпперта, К. Кіршбольда, Б. Штеймане, Б. Роуена та ін.

Сучасний напрямок досліджень визначається розширенням сфери використання ігрової форми навчання та вдосконалення методики моделювання. Це пов'язано з тим, що тривалий час форма уроку, як відносно одноманітна, не привертала педагогічну науку. Пошук найбільш адекватних сучасній педагогічній ситуації засобів навчання підвищив інтерес до нових форм навчання, особливо до ігор. Зважаючи на це з'явилася низка публікацій науково-методичного, наукового характеру, зокрема: Г.О. Ковальчук, В.М. Галузинського та М.Б. Євтухова, В.П. Корнєєва, Ю.І. Мальованого, І.П. Підласого, Р.І.Осадчука, І.М.Рижова, С.В. Тесленка і С.Ф. Спічака та ін.

Тому можна відзначити, що гра відіграє велику роль у житті дітей молодшого шкільного віку, адже: саме у грі формуються чимало позитивних якостей дитини, інтерес та готовність до навчання у майбутньому, розвиваються її пізнавальні здібності. Гра важлива як для підготовки дитини до майбутнього, так і для того, щоб зробити її теперішнє життя повноцінним і щасливим. Гра є своєрідним способом засвоєння соціального досвіду, властивого дітям молодшого шкільного віку. Саме у грі і формуються усі сторони дитини як особистості, відбуваються значні зміни і в її психіці, готуючи перехід на новий, вищий етап розвитку.

Це визначає величезний виховний потенціал гри, який психологи вважають основною діяльністю молодшого школяра. Гра – це відображення життя: тут все «начебто», «не дуже», але в цьому умовному середовищі, створеному дитячою уявою, багато справжнього, реального – дії гравців завжди реальні, їхні почуття або переживання справжні і щирі.

Наслідування дорослим у грі пов'язане з роботою уяви: дитина не копіює дійсність, вона поєднує різні враження від життя з особистим досвідом [5, с.112]. Гра – це самостійна діяльність, у якій діти вперше починають спілкуватися з однолітками: їх об'єднує спільна мета, спільні зусилля для її досягнення, спільні інтереси та досвід. Саме тому гра вчить дітей перемагати своїми діями та думками певної мети, допомагає розвивати цілеспрямованість: у грі в єдності та взаємодії формуються всі сторони особистості дитини, у грі формується команда друзів, у грі формуються всі сторони особистості дитини, розвиваються творчі почуття та організаторські здібності. Але лише при умові гарної організації колективу школи можна розвивати творчі здібності кожної дитини та її активність успішно [54].

Для учасників гра є діяльністю. Найповніше зміст гри визначив у Й. Хейзинг, зауваживши: «Ми можемо назвати гру вільною діяльністю, яка усвідомлюється як «несправжнє» і поза повсякденним життям виконуване заняття, однак вона може цілком захопити гравця, не переслідуючи при цьому ніякого прямого матеріального інтересу, не шукаючи користі, – вільною діяльністю, яка відбувається усередині навмисно обмеженого простору та часу, протікає упорядковано, за визначеними правилами та громадських угруповань, що визнають за краще оточувати себе таємницею або підкреслюють свою відмінність від іншого світу всіляким маскуванням. У цьому визначенні є усі вичерпні пояснення того, чому гра настільки приваблива для будь-якої людини будь-якого віку і звідки багатство її навчальних, розвивальних, удосконалюючих особистісних можливостей» [45].

На невеликому прикладі з галузі педагогіки покажемо принципову відмінність гри як діяльності від іншого виду гри, наприклад, гри як засобу. Тк, педагоги активно використовують гру як прийом, а це дозволяє їм вирішувати педагогічні, зокрема виховні завдання: підвищити інтерес дітей до ходу уроку і власної діяльності, перевести увагу або відпочинок,

використовуючи різні активні методи, до яких, зокрема, належать й ігрові прийоми. Але при цьому кожен учитель добре розуміє, що гра для нього є лише засобом вирішення навчальної задачі, що це лише яскрава «обгортка» навчального матеріалу, тому вчитель ретельно підбирає ті ігри, які не виведуть учнів з-під його контролю, намагаються не захопити їх, щоб вони психологічно перейшли з уроку на взаємодію ігрову. Зрозуміло, що справжній учитель віддасть перевагу відомим ігровим формам і побудує урок з використанням ігрових елементів. Таких уроків в арсеналі сучасного педагога чимало, що можна вітати [12, 34-35].

Проте є й інша можливість використання гри у навчальному процесі, наприклад, під час виховної години для вирішення різноманітних завдань класу. У цьому випадку доцільними будуть ігри, які пропагують:

- зміцнення колективу;
- розвиток соціальних та комунікативних навичок;
- адаптація учнів до колективу;
- корекцію девіантної поведінки;
- розвиток толерантності та ін.

При цьому весь простір групи продовженого дня займає ігровий сюжет зі своїми ігровими правилами та ігровою логікою розвитку подій. Ігровими інструментами виступають усі знання, вміння та вміння, які вчитель хотів би передати учням на цьому уроці. Це важливим у будь-якому віці, а особливо у дітей і підлітків. Усі перераховані вище фактори створюють навколо психологічних ігор ауру привабливості, але водночас – серйозну професійну проблему, оскільки вчитель повинен мати достатні психологічні знання та вміння грати в ігри [53, 12].

Бажання грати для конкретної категорії дітей та й окремих дорослих приховує потребу в цілісному та сильному емоційному переживанні, особливо характерному для молодших школярів. Переважно для цього віку такий стан речей є нормальним, адже ігри дають можливість емоційно реагувати на різні турботи і труднощі створення стосунків з оточуючими на

рівні почуттів, навчитися контролювати і регулювати свій внутрішній світ. Але у деяких дітей таке до гри зберігається надто довго, зокрема, не лише в дитинстві.

Для школярів, скажімо, 11-14 років гра є безпечним простором для того, щоб побудувати стосунки з іншими. Системи стосунків з підлітками «хлопчики – дівчатка», «послідовники – лідери, «знедолені – «зірки» досить важко зрозуміти, вибудувати і змінити в реальному житті, але гра дає їм таку можливість. Залежність від групових ігор величезна: у цьому віці діти так само охоче грають, як і неохоче обговорюють наслідки гри на чуттєвому рівні.

Гру можна назвати своєрідною лабораторією, засобом пізнання і розвитку. Усі ці три варіанти сприйняття гри у групі виступають ще й як індивідуальні риси окремих учнів, і як етапи розвитку особистості.

Системна робота з розвитку «ігрового потенціалу» [54, 77] школярів має багато змісту. Під час такої роботи гру можна вважати одним із найважливіших напрямків не лише діяльності шкільного психолога, а й роботи класного керівника. Без підтримки навчання дорослих сам розвиток учня не відбувається. Прив'язка різних типів ставлення до певних вікових категорій є штучною, або можна сказати, що вона є адекватною лише тоді, коли з перших днів навчання учнів у школі, вони залучаються до систематичного процесу гри. Окрім того, вік дитини частково обмежує можливість розвиватися. Варто лише почати, наприклад, цілеспрямовано залучити до гри «семирічок», і вони за короткий період пройдуть як першу, так і другу стадію «ігрового розвитку», тоді як шестирічні діти можуть зрозуміти ці стосунки в грі з великою роботою.

Учень занурюється в гру повністю: з усім особистісним, інтелектуальним, емоційним потенціалом, творчими ресурсами та життєвим досвідом. Гра визначає певні правила поведінки учасників, межі дозволеного, часові обмеження конкретного ігрового простору. Гра є «експериментальною платформою» для особистості, яка дозволяє відчувати

себе вільною від будь-яких обмежень, зокрема: стереотипів, моделей мислення та звичних рішень проблеми. Ігри у групі продовженого дня повинні відповідати таким психолого-педагогічним умовам:

- мають пізнавальну цінність;

- активізувати громадську учнівську позицію;

- сприяти зміцненню колективу;

- створювати умови для особистої та групової творчості.

- забезпечити участь у грі переважної більшості учнів;

Багато що залежить і від ігрової позиції вчителя, який повинен:

- реалізувати існуючий план гри (оскільки вчитель повинен досить серйозно поставитися до гри і на час гри відмовитися від звичної авторитарної позиції);

- проявляти прихильне до учнів ставлення, бути відкритим, сприйнятливим і злегка інфантильним;

- сприяти сформованості переконання у необхідності ігрової поведінки;

- швидкий перехід від реального до ігрового плану через гумор чи байки;

- продемонструвати широкий спектр ігрових прийомів.

Лише тоді ігрова позиція педагога сприятиме реалізації її основних функцій: гуманізації взаємин між вихователем групи продовженого дня та учнями, підвищенню творчого потенціалу колективної діяльності, економії нервових витрат вчителя та учнів і, зрештою, забезпечення гнучкої поведінки вчителя [43].

Сказане є важливим не лише для розуміння індивідуальних особливостей розвитку дітей, а й для виявлення їх вікових особливостей. Л.І. Божович зауважує, що пізнати вплив середовища на формування вікових особливостей дитини можна, лише якщо врахувати як зміни в навколишньому середовищі, зокрема, при переході з дитячого садка до

школи, так і зміни самої дитини, які визначають характер впливу навколишнього середовища на подальший психічний розвиток дитини.

«Зрозуміти роль середовища у розвитку дитини, на думку Л.С. Виготського, можна лише тоді, коли підходити до нього з відносним, а не абсолютним мірилом. Це означає, що однаковий вплив навколишнього середовища по-різному впливає на дітей різного віку, залежно від вікових особливостей» [16, 66]. Так, на його думку, один і той же вплив середовища може відрізнятися в залежності від того, на які психологічні особливості дитини воно накладається. Ці особливості ікові та індивідуальні, будучи внутрішніми чинниками, виступають як реальні чинники розвитку [16, 66]. Таким чином, можна відзначити, що гра відіграє велику роль у житті та розвитку дітей молодшого шкільного віку, адже гра є важливою як для підготовки дитини до недалекого майбутнього, так і для того, щоб зробити її нинішнє життя щасливим та повноцінним.

1.2. Психолого-педагогічні особливості дітей молодшого шкільного віку як основна умова організації ігрової діяльності в сучасній початковій школі

Серйозні перетворення відбуваються в системі початкової освіти в Україні. Початкова школа перейшла на 4-річне навчання. До першого класу прийшли 6-річні діти. Психологи встановили, що вік від 6 до 7 років є перехідним періодом між дошкільним і молодшим шкільним періодом. Важлива роль дошкільного періоду – досягнення дитиною соціальної зрілості. З приходом школи змінюється провідна діяльність шестирічного школяра – тепер гра, праця і творчість підпорядковані єдиному – навчанню.

Робота з молодшими школярами вимагає врахування фізіологічних і психологічних особливостей. Деякі психологічні особливості молодших школярів сприяють організації навчально-виховного процесу в першому класі, інші – її ускладнюють. Залежно від характеру впливу цих

особливостей на процес засвоєння першокласниками змісту освіти та норм шкільного життя їх можна поділити на дві групи [29].

Перша група включає психологічні особливості шестирічних першокласників, на які може опиратися вихователь при організації ігрової діяльності. Підсвідомо у шестирічного школяра складається ієрархія мотивів, одним з головних яких стає встановлення і підтримка добрих стосунків з іншими дітьми та дорослими. Учень шукає визнання у дорослого і намагається заслужити це визнання через добрі справи. Маленький учень набагато швидше реагує на прохання та побажання вчителя, ніж на суворі умови. Власне, шкільні норми поведінки, зокрема необхідність підняти руку на уроці, встати, даючи відповіді тощо, першокласнику треба запропонувати у формі гри але за шкільними правилами.

Школяр шести років ініціативний, намагається знайти межі для «що можна і чого не можна» у поведінці. Першокласнику дуже важливо бачити результати власного зростання як школяра. Маленький школяр прагне все прокоментувати, пояснити, показати, любить запитувати і дізнаватися нове. Першокласник здатний тривалий час утримувати увагу на предметах, які його цікавлять.

У другій групі наведено психологічні особливості першокласників-шестирічок, які ускладнюють процес засвоєння нового предметного змісту та сприйняття норм життя шкільного. Шестирічний школяр не може прийняти і засвоїти всі норми шкільної поведінки, часто межі норм порушує. У першокласника часто не збігаються знання норм поведінки та самооцінка відповідно до цих норм. Маленький школяр прагне бути першим у всьому, але при цьому не може адекватно оцінити свої навички. У нього часто виникають труднощі у спілкуванні з однолітками. Емоційно важко сприймає свої невдачі, але проявляє ініціативу в критиці однолітків [29].

У своїх працях науковці-психологи, зокрема В.С.Мухіна, Л.А.Венгер, Я.Л.Коломенський розкривають характерні особливості дітей шестирічного віку, зокрема:

- діти цього віку мають достатньо розвинене мовлення, їм властива пізнавальна активність;
- у молодших школярів переважає незадовільна увага, хоча вони можуть довільно регулювати свою поведінку, акцентувати увагу на тому, що їх цікавить;
- це період, коли інтенсивно розвивається пам'ять;
- учні початкових класів – це фантазери і реалісти, адже їхня уява має велику різноманітність і відіграє важливу роль;
- діти характеризуються надзвичайною довірливістю: у них є почуття гордості та сорому, а їхня внутрішня позиція у відношенні до себе – «Я хороший».

Поведінку молодших школярів організовує прагнення до позитивних стосунків з дорослими. Одним з головних мотивів поведінки є бажання завоювати схвалення дорослих і симпатію товаришів. У молодших школярів почуття переважають над розумом. Їхнє життя – це постійні хвилювання з приводу будь-якої події. Дітям цього віку бракує сили волі. Мотиви «хочу» і «потреба» вступають у протиріччя. Щоб зберегти добрі стосунки з дорослими, дитина може іноді обманювати.

Невеликою є у молодших школярів працездатність, тому їм необхідно створити особливий режим відпочинку та праці, використовуючи індивідуальний підхід, постійний медичний огляд. Галас і шум особливо негативно впливають на успішність молодших школярів.

Вимоги вчителя діти виконують з готовністю, тому необхідно, щоб педагогічний вплив був спрямований на виховання моральних якостей особистості дитини. Важким періодом для малюків є адаптація до нових умов, тому вони є напружені фізично і психологічно.

Згідно з дослідженнями, учні початкової школи з нормальним розвитком характеризуються високою розумовою активністю. Проте, майже в кожному класі є діти з розумовою відсталістю. З ними потрібно багато працювати, а не ототожнювати їх з категорією розумово відсталих дітей.

Учні початкових класів люблять веселитися та пограти. Це є їхнім природним станом.

Існує категорія дітей з невротизмом, тривожними невротизмами, обсесивно-компульсивними розладами, невротизмом нетримання сечі (енурезом), заїканням. Лише особлива турбота педагога, доброзичливий стиль спілкування з цими дітьми в колективі допоможуть запобігти та подолати їхні негативні психічні стани.

Цей вік характерний ще й тим, що у цьому віці вже є лідери: справжні і неформальні. Для вчителів дуже важливо спрямувати дітей до справжнього лідера.

Звичайно, навчання має велике значення для розвитку молодших школярів, але гра займає особливе місце в їхньому житті. Свідому мету учням початкової школи найлегше побачити через гру. Правила гри і ставлення до неї і є в цьому віці своєрідною школою соціальних відносин, адже «гра розвиває вміння дітей аналізувати свої дії, вчинки, мотиви, а також співвідносити їх з діями, вчинками та мотивами інших людей» [28, 183].

«Гра як провідний вид діяльності дошкільника поступово змінюється. Проте слід зазначити, що діяльність молодших школярів повною мірою реалізується лише в грі. Серед його форм найефективнішими є рольові ігри та ігри з правилами. Прийняття та дотримання правил вимагає від першокласників свідомого керування своєю поведінкою. Починає діяти механізм підпорядкування мотивів, у процесі гри формуються елементи довільності» [55].

Надійною основою успішної організації ігрової діяльності в ГПД є врахування психофізіологічних особливостей і закономірностей розвитку

учнів. Це особливо стосується шестирічних першокласників, оскільки цей вік є критичним з психологічної точки зору. У цей період відбуваються зміни, тобто завершується дошкільний етап розвитку і з'являється здатність розуміти загальні принципи, зв'язки та закономірності наукового пізнання. Ті якості, що були характерними для дошкільного дитинства, поєднуються в молодших школярів з новими можливостями, у тому числі й у сфері навчання. Тому реалізація потенціалу інших школярів потребує особливих умов для організації діяльності в ГПД.

У початковій школі в першому класі навчання побудовано з урахуванням вікових особливостей і перспектив шестирічних дітей. Його зміст, методи та форми містять ідеї сприяння всебічному розвитку школярів, забезпечення повноцінного переходу до керівної навчальної діяльності та формування особистості в перехідний період. «Засвоєння учнями програмних знань безпосередньо пов'язане з розвитком елементарних форм навчання, планомірного та диференційованого ставлення, пізнавальної активності, позитивного ставлення до навчання в школі, адекватної самооцінки та формування комунікативних навичок» [52].

«Оволодіння знаннями, вміннями, навичками здійснюється в різних видах діяльності, – стверджує Д.Б. Ельконін. – у навчально-виховному процесі багато часу відводиться на малювання, конструювання, ліплення, домашню роботу, гру. Поряд з цим знання засвоюються в процесі нової для дитини конкретної діяльності – учіння і навчання. Усі ці види діяльності у своїй єдності забезпечують розвиваючу функцію молодших школярів, перебудову характеру процесів мислення – сприйняття, пам'яті та мислення, якісну зміну загальної спрямованості та якостей особистості школяра» [61, 43].

Можливості, закладені в змісті та методах навчання, реалізуються лише при правильному педагогічному керівництві. Ось чому важливо, щоб учитель знав психологію шестирічних школярів, закономірності їх розвитку в процесі навчання та виховання. А пізнання здійснюється завдяки

психічним процесам, зокрема: пам'яті, уваги, мислення, тощо, починаючи з відчуттів і сприйняття. Сприйняття до шести років набуває ознак цілеспрямованої діяльності: дитина вміє виділяти предмет з ряду інших предметів, зосереджувати на ньому увагу та визначати його специфічні якості. Перш за все, шестирічні діти сприймають яскраві об'ємні предмети, що викликають емоційну реакцію, характерним є поверхнєве сприйняття і не завжди адекватне виділення істотних ознак. Саме ці особливості сприйняття проявляються в процесі ігрової діяльності з молодшими школярами. Зокрема, учні першого класу витісняють подібні графічні зображення та звуки, припускаються помилок у врахуванні кількісного та просторового розміщення предметів під час проектування та аплікації, порушують пропорції при малюванні та ліпленні, а недоліки в сприйнятті «...ускладнюють засвоєння дітьми поняття числа та його складу, гальмують перенесення дії обчислення у внутрішній план, гальмують чіткість розуміння службових частин мови» [51].

Сприйняття учня розвивається у процесі організації ігрової діяльності як цілеспрямована і раціонально організована діяльність чуттєвого пізнання. «Учитель зобов'язаний забезпечити, зокрема, достатню точність і повноту в сприйнятті дитиною предмета, явища; по-друге – збагачення чуттєвого досвіду учнів; по-третє, виховання властивостей спостерігача — вміння слідувати і створювати приховані закономірності; по-четверте, засвоєння сенсорних стандартів (загальноприйнятих зразків предметів і властивостей); по-п'яте, організація зовнішнього сприйняття об'єктів у поєднанні з осмисленням цього матеріалу» [60, с. 125].

При організації процесу сприйняття будь-якого об'єкта першого класу варто дотримуватися певної послідовності його розгляду: «Цілісне сприйняття предмета, формування загального враження про нього; виділення основних частин предмета та його ознак (форми, розміру, кольору); визначення просторового розташування одних частин об'єкта по відношенню до інших (вгорі, праворуч); характеристики додаткових

дрібних деталей, їх просторове розташування відносно основи; багаторазове цілісне сприйняття об'єкта, закріплення його образу у свідомості» [31, 74-82].

У шестирічних першокласників розвиток сприймання нерозривно пов'язаний із засвоєнням слів, що узагальнюють чуттєві уявлення дитини та фіксують властивості предметів. Сприйняття є основою мислення, спрямованого на виявлення зв'язків і закономірних зв'язків між предметами і явищами предметної діяльності. Розумовий процес реалізується за допомогою різних операцій: аналізу, синтезу, абстрагування, порівняння, конкретизації. Розумова діяльність проявляється у дитини в різних формах, зокрема: як наочно-дієве мислення, логічне мислення та наочно-образне мислення. Від наочно-дієвого мислення залежить практична діяльність: першокласник фактично оперує предметами. Маючи розвинене наочно-образне мислення, він опирається на зображення предметів або уявлення. А логічне ж мислення ґрунтується на перетворенні побудованих на їх основі понять та суджень [53].

Дитина шестирічного віку може розв'язувати задачі з використанням усіх форм мислення, однак у цьому віці домінує наочно-образне мислення, а при появі праці активізується ефективне мислення. Спеціальні матеріали досліджень підтверджують, що ця форма є важливим резервом для засвоєння знань дітьми. Вплив на психічний розвиток молодших школярів визначається взаємодією трьох форм мислення. Повноцінний розвиток образного мислення та вправи у розв'язуванні задач на рівні логічних міркувань сприяють розвитку логічного мислення як основи засвоєння наукових знань.

Згідно цього підходу розроблено зміст роботи в ГПД, метою якої є не лише забезпечення оволодіння дітьми рахування та письма, які вивчалися на уроці, а й формування у них орієнтаційних умінь у мовознавстві. явищ і математичних зв'язків, розуміння соціальних і політичних явищ, давати просторово-часові вистави, розслаблятися тощо. Наприклад, навчання

грамоти містить і первинні процеси оволодіння мовою, і розвиток мислення школярів. Вперше мова стає предметом усвідомлення. У процесі звукового аналізу дитина відкриває для себе формальну і змістовну сторони слова, сприймає слово як елемент мовленнєвої діяльності, вчиться спостерігати за життям слова, розпізнавати зміни в його структурі, зв'язках. іншими словами. Таким чином виникає нова сфера мислення, яка потребує нових типів відносин, що пов'язані з виділенням суттєвих ознак у мовних явищах [42].

«Навчальний матеріал з різних предметів ставить дітей перед необхідністю виділити істотні ознаки, притаманні як одному явищу, так і їх ряду, сформулювати необхідні висновки. Істотні властивості об'єкта виявляються через включення його у зв'язок з іншими об'єктами та їх порівняння», – ось таке є втключення розглядав С.Л. Рубінштейн [48] як основний мисленнєвий спосіб, формування якого дозволяє розпізнавати об'єкт у його взаємозв'язку з іншими об'єктами.

Перехід від зовнішньої (реальної) дії до внутрішньої (лінгвістичної) відбувається з великою напругою і вимагає ретельної роботи на кожному етапі. Час затримки на певному рівні визначається складністю навчального матеріалу і рівнем його новизни для учнів: якщо недостатньо засвоєна дія, вона переходить у внутрішній план, яка подумки буде виконуватися повільно, нерационально, з великою кількістю помилок. Ось чому вчитель у кожному конкретному випадку визначає готовність дитини до переходу до вищої стадії осмислення нового матеріалу.

Щодо емоційної сфери шестирічних першокласників, то для цього періоду характерна імпульсивність поведінки дітей, зокрема схильність діяти за першим поривом, під впливом зовнішніх обставин чи емоцій. Над усіма сторонами психічного життя переважають емоції, які з'являються швидко і яскраво. Безпосередність дітей, зовнішні виразні рухи такі як постава, міміка, постава, інтонація мовлення, жести дозволяють вчителю швидко показати характер емоцій учнів і відповідним чином реагувати на

них. За словами В.С. Мухіної, життя шестирічної дитини сповнене емоцій. Один день містить переживання ніжності, любові, ревностей, почуття горя і радості, страху, заздрості, відчаю тощо. Першокласник втомлюється від своїх емоцій та перестає розуміти і дотримуватися правил поведінки, стає некерованим [52, 18].

Окрім того, важливу роль у житті молодших школярів відіграють стосунки з іншими людьми: батьками, однолітками, вчителями. При доброзичливому ставленні до себе дитина відчуває емоційне задоволення, впевненість у собі, захищеність, а сама позитивно ставиться до інших. Адже відомо, що лише в умовах взаємної любові дитина вчиться любити себе. Першокласники сприймають інших людей лише тоді, коли вони їх люблять і поважають, тому так важливо, щоб з першого дня перебування дитини в школі вона не відчувала емоцій дисгармонії.

Уявлення учня про свої можливості формується завдяки ставленню педагога. Шестирічний школяр тонко відчуває такі людські якості як любов, довіру, радість вихователя. Першокласник піддається впливу учителя й поводить себе саме так, як його педагог бачить. Самовідторгнення є результатом неприйняття дитини вчителем. Докори, постійні зауваження з боку вчителя, вдосконалення з боку батьків за ненавчання формують в учня внутрішню готовність до невдач. Лише при взаєморозумінні вчителя та учня можливе цілеспрямоване моральне виховання. Головним принципом виховання, за М. Амонашвілі, — зробити дитину добровільним помічником вчителя у його вихованні.

Почуття емпатії (здатність співчувати і співпереживати іншим людям) розвивається у дошкільному віці, але в сприйнятті дитиною переживань іншої людини криється лише її власний досвід. Здатність зайняти позицію іншого виникає на початку молодшого шкільного віку. Основою для розвитку вищих форм чуйної (альтруїстичної) поведінки стає накопичений емоційно-духовний досвід. Інтенсивність співчуття залежить від того, чи

переживала в минулому дитина подібні переживання, і від рівня розвитку її уяви. Дитячі переживання можна викликати через художні образи.

Існує подвійне значення терміна емпатії шестирічної дитини, зокрема: «чуйне, співчутливе ставлення до чужого горя, почуттів; доброзичливе ставлення до іншої людини, підтримка її в радості» [54]. Не виключає неадекватного вираження емоцій здатність до співпереживання (сміх у трагічній ситуації тощо). Це виявляє нездатність абстрагуватися від конкретної (смішної) ситуації і передбачити наслідки своїх дій, але не є свідченням жорстокості дитини.

Для дітей молодшого шкільного віку характерне почуття ревності, адже дитина може ревнувати батьків до братика або сестрички; вчителів – до своїх однолітків. Тому вчитель повинен бути однаково уважним до всіх дітей. Результатом адекватних дій дорослих є те, що школярі позбавляються егоїстичної любові. Ревності асоціюються із заздрістю. Коли учень відчуває, що вчитель краще ставиться до інших, виникає заздрість, яка може бути причиною негативної поведінки та жорстокості по відношенню до однолітків [45]. Радість успіху допомагає школяреві молодших класів долати труднощі. Школяреві більше симпатизують знання, які вимагають активізації психічних процесів. Дитина буде вчитися з бажанням лише в тому випадку, якщо її приваблюють різні види діяльності на основі самостійного здобуття знань (проводити досліди, спостереження тощо). Невимушена навчальна робота – це радість і задоволення. Незадоволення реальної пізнавальної потреби є причиною негативних емоцій і, зрештою, втрати інтересу до школи в цілому.

Перші кроки шкільного життя вимагають від школяра достатньо високого рівня вольової регуляції поведінки. Цілком очевидно, що багатьох вольових навичок дитина повинна навчитися і закріпити ще в дошкільному віці. Навіть при оволодінні навичками читання, письма, лічби неуважна, незібрана, неорганізована дитина характеризується слабкою підготовленістю до навчання шкільного. Виховання свободи слід починати

з дошкільного віку, адже в цей період актуалізується потреба бути добрим в очах дорослих.

Гра як провідний вид діяльності дошкільника поступово замінюється навчальною. Проте слід зазначити, що навчальна діяльність молодших школярів повною мірою реалізується лише в грі. Серед його форм найефективнішими є рольові ігри та ігри з правилами. Прийняття та дотримання правил вимагає від першокласників свідомого керування своєю поведінкою. Починає діяти механізм підпорядкування мотивів, у процесі гри формуються елементи довільності [8].

Домінування мотивів передбачає вольова поведінка, що виходять не з безпосередніх мотивів, а визначаються свідомо поставленою метою. У вольових діях шестирічних дітей важливу роль відіграють емоції, іноді стаючи мотивами соціальної поведінки. Воля і почуття на цьому віковому етапі розвиваються в органічній єдності, але почуття та емоції можуть як сприяти формуванню вольових навичок, так і гальмувати їх формування.

Для розвитку вольових якостей у першому класі дітей слід вчити планувати свої дії, починаючи з відтворення учнем послідовності дій іншої людини, чи тварини, або ж героя літературного твору, чи їх продовження. У результаті цього учень оволодіває засобами мислення інших на основі розвитку рефлексії як усвідомлення своїх реальних можливостей. У дитини починає формуватися самостійний рефлексивний досвід.

Зауважимо, що мотиви позитивного ставлення до навчання спочатку визначаються самою навчальною діяльністю, але з часом у детермінації навчання на перший план виходять соціальні мотиви (статус серед однолітків тощо). Отже, навчальна діяльність шестирічного першокласника та його успішність багато в чому залежать від наступних психологічних передумов:

- здатність сприймати навчальне завдання, пов'язане з орієнтацією на певний спосіб дії. Практика показує, що діти 6 років часто не

відокремлюють метод від результату і не усвідомлюють його. Вимога виконувати роботу певним чином є для них новим викликом;

- розвиток довільності, яка спочатку формується як підпорядкування дій дитини вказівкам дорослого, а лише згодом переростає в здатність реалізовувати свої наміри, а високий рівень розвитку довільності передбачає здатність зосередитися на виконанні конкретної діяльності, цілеспрямовано запам'ятовувати матеріал, безпомилково переписувати текст тощо;

- вміння планувати свої дії та наявність самоконтролю при виконанні навчальних завдань (вміння оцінювати результати власних дій на основі їх співвіднесення з певним зразком, еталоном);

- розвиток процесів пізнання;

- включення гри в навчальну діяльність школярів для оптимального оволодіння навчальними вміннями;

- гуманізація навчального спілкування й організація навчального співробітництва.

Узагальнимо, що робота з молодшими школярами обов'язково передбачає врахування фізіологічних і психологічних особливостей. Тому важливо знати психологію шестирічних школярів, закономірності їх розвитку. Також одним із основних є запровадження ігрової діяльності як провідних умов організації діяльності в ГПД.

1.3. Характеристика ігрової діяльності як основи розвитку творчих здібностей учнів початкових класів

У контексті теми слід розглядати ігрову діяльність як основу розвитку творчих здібностей учнів початкових класів, оскільки навчально-виховний процес початкової школи є однією з форм виховання дітей та допомагає організувати найбільш сприятливі умови для їх навчання, відпочинку та виховання, поєднання виховної роботи на уроці та в позаурочний час. Така форма забезпечує, враховуючи вікові особливості першокласників,

моральний, розумовий, естетичний, духовний, фізичний розвиток, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості для всебічного виявлення та розвитку особистості, здібностей, інтереси та потреб дітей. Організація різноманітних видів діяльності школярів тісно пов'язана з наявністю матеріально-технічної бази [43].

Для дітей молодшого шкільного віку рекомендується створювати центри різного функціонального призначення, зокрема:

- ігрова діяльність;
- пізнавальна діяльність;
- художньо-творча діяльність;
- оздоровчий центр;
- центр психологічної розвантаження.

Центр має бути естетично привабливим і відповідати вимогам сучасного дизайну. Рекомендується використовувати в оздобленні приміщень дітей, використовуючи їх творчі роботи. Наприклад, у центрі ігрової діяльності використовувати дидактичні, сюжетно-рольові, будівельні, конструкторські, настільні, друковані, театралізовані ігри та різноманітну атрибутику для ігор-фантазування.

У центрі ігрової діяльності рекомендовано створення великого ігрового поля. Крім того, застосовувати колекцію ігрового обладнання, іграшок, різноманітної ігрової атрибутики та ігрових матеріалів. Також пропонується застосовувати набори з багатьох масштабних конструкторів, набори будівельних матеріалів, багатосекційні ширми, моделі з фігурами людей, тварин, рослин.

У центрі пізнавальної діяльності слід створювати куточки за назвами (спрямуваннями) такі як, наприклад, «Читайлик», «Цікавої математики», «Науковий», «Екологічний». У цьому центрі мають бути матеріали для самостійної пізнавальної діяльності. Матеріали в центрі повинні постійно оновлюватися залежно від змісту навчання та розвитку дітей. У ньому мають бути наявними матеріали з математики, розвитку мовлення, навчання

грамоти, логіки, екологічного виховання, літературний матеріал, а також усе необхідне для дослідів. Діти самі можуть придумувати назву кожному куточку. Так, куточки цікавої математики можна назвати «Математичним клубом», куточок книги – «Читайлик» та ін..

У центрі художньо-творчої діяльності – куточки малюнка, аплікації, ліплення, дизайну. Повинні бути столи і стільці, інструменти, різні матеріали. Видачу та збір інструментів контролює учитель. Дитячі роботи, виставки повинні постійно оновлюватися, при цьому учням надається можливість виставити свої роботи на стенді або полиці для демонстрації батькам, однокласникам, гостям. Для дитини виставки робіт є критерієм формування у них самооцінки, стимулом до участі в більш складних проектах.

Найважливішим є оздоровчий центр. Одним із завдань шкільного виховання є збереження та зміцнення здоров'я дітей. Для того, щоб діти самостійній могли тренуватися, виконувати різні види рухів, потрібно створити спортивний куточок, де є гімнастична стінка, сходи, арки, гойдалки і т. д. Окрім того можна створити куточок здоров'я, в якому може бути шкала для вимірювання росту дітей, екран здоров'я учня, різноманітна змінна інформація про те, як зберегти здоров'я.

У центр психологічного розвантаження рекомендується створювати куточок усамітнення та зелений куточок. Для емоційного розвантаження дітей, а також з урахуванням потреби дітей у приватності, необхідно облаштувати куточок психологічної розвантаження. Тут слід поставити м'який зручний диван, зібрати м'які іграшки, улюблені дитячі книжки, журнали, магнітофон, матеріали для малювання. Зелений куточок обладнується для очищення повітря та створення сприятливого мікроклімату. Учні допоможуть дорослим доглядати за кімнатними рослинами, вивчати їх особливості. Поряд з кімнатними рослинами краще розмістити акваріум, календар природи.

Слід вводити дітей у центри поступово. Кожного дня дітям дається можливість налагодити свою діяльність в одному куточку разом з учителем, а потім поступово. Вони відзначають правила поведінки в центрах, прибирають за собою іграшки та матеріали [8]. Бажано, щоб учитель саме під час групи продовженого дня знайшов місце для учнів початкових класів у центрах. Існує ряд вимог до матеріального забезпечення та організації центрів, зокрема: меблі та обладнання в кімнаті слід розташовувати так, щоб учні могли безпечно пересуватися; повинні бути створені комфортні, зручні місця для усамітнення дітей; приміщення повинно відповідати санітарно-гігієнічним вимогам. Пригнічує дитину недостатня освітленість кімнати, а також погано впливає на її зір і працездатність. Не варто закривати вікна однотонними шторами, а на підвіконні обов'язково поставити високі вазони.

Майже всі діти приходять до школи із охотою до навчання, іншими словами, з позитивною навчальною мотивацією [57, 80]. Уже у перші дні навчання діти сумлінно ставляться до навчальної діяльності, у кожного з них є уявлення про ідеального учня, але уже через деякий час ставлення окремих дітей до школи змінюється, що може бути пов'язаним з недосконалістю навчально-виховного процесу, недостатньою активністю навчання першокласників, недоліками в розвитку пізнавальних процесів, надмірним захопленням вправами, спрямованими на формування поведінкових дій.

Неодмінною умовою є те, що усі іграшки, ігри, матеріали, атрибути, предмети-замінники повинні бути орієнтовані на функціональні характеристики та розміщення в центрах діяльності. Використовувані в центрах матеріали мають бути: багатофункціональними, тобто повинні використовуватися різними способами, залежно від мети діяльності; повинні бути різноманітними, постійно оновлюваними, видозмінюваними; повинні відповідати санітарно-гігієнічним вимогам та розміщуватися в доступних для місцях, щоб діти могли ними користуватися.

Важливо, щоб у кожному центрі були виділені приміщення для зберігання наочних посібників, методичної літератури, роздаткового матеріалу, виробів та робіт учнів, а ігровий простір – організовано таким чином, щоб педагог міг спостерігати за діяльністю дітей у всіх центрах. Щоб години, вільні від домашніх завдань, були корисними у вихованні дітей, їх потрібно планувати розумно і цікаво. Значною мірою це залежить від вихователя групи продовженого дня, його вміння зацікавити дітей цікавою роботою, віддати свою енергію, надати кожному можливість повною мірою проявити свої здібності, самореалізуватися. Найкращу допомогу в цьому доглядовому груповому вчителю може надати гра, яка є постійним і постійним супутником дитинства.

У навчально-виховному процесі початкової школи гра, як психологічний метод, може бути використана, принаймні, для вирішення трьох послідовних завдань:

- вчити дітей жити в ігровому просторі, повністю занурюватися в ігровий світ та ігрові стосунки;
- навчити бути вільним в ігровому просторі, усвідомлювати свої цінності та будувати стосунки з навколишніми;
- вчити осягати ігровий досвід, використовувати гру як інструмент для самопізнання та експериментування.

Діяльність вихователя ГПД і учня буде спільною, єдиною, коли їх цілі збігаються, а це сприятиме плідному засвоєнню матеріалу. Тому роль гри в організації вільного часу учнів зростає у зв'язку з переходом на навчання дітей від 6 років. Учитель повинен знати ігри та досконало володіти методикою їх проведення, а також вміти підбирати їх відповідно до віку дітей, які грають, для досягнення педагогічних цілей.

Виховну цінність гри, її різнобічний вплив на розвиток дитини важко переоцінити. Гра органічна для дітей і під вмілим керівництвом дорослих може творити чудеса. Вона може зробити лінивого працьовитим, незнайомого – обізнаним, невмілого – вправним майстром. Як чарівна

паличка. Гра може змінити ставлення дітей до того, що іноді здається їм цілком звичайним і нецікавим. Гра допоможе вихователю створити дружний дитячий колектив, залучити до активної діяльності навіть замкнених дітей.

У іграх виховується дисциплінованість, дітей привчають до дотримання правил, справедливості, вміння контролювати свої дії, правильно й об'єктивно оцінювати вчинки інших. Бо ігри для дітей – це важливий засіб самовираження, шанс спробувати свої сили. В іграх педагог зможе краще розпізнавати своїх вихованців, їх характер, звички, організаторські здібності, творчі можливості, що дозволить знайти найбільш правильні способи впливу на кожного з дітей. І що дуже важливо, ігри зближують вчителя з дітьми, допомагають встановити з ним найближчий контакт [50].

Ігри бувають різноманітними: копіювальні, сюжетні, рухливі, дидактичні, музичні, пізнавальні та інші. Усі вони по-своєму потрібні і корисні дітям і повинні використовуватися вихователем у своїй роботі [20, с.10]. А важливе місце серед них займають саме рухливі ігри.

Спеціальні психологічні дослідження показали, що 85% часу, коли учні не сплять, вони проводять у сидячому положенні, а це негативно позначається на їхньому здоров'ї. Найкращими ліками для дітей від рухливого «голоду» – гіподинамії є ігри на свіжому повітрі. Багато з них існують з незапам'ятних часів і передаються з покоління в покоління. Час вносить свої зміни в сюжети життя. Ігри вдосконалюються, збагачуються, створюється багато складних варіантів, але їх рухова основа залишається незмінною. А «перевага рухливих ігор полягає в тому, що під час гри вони використовують усі види рухів, властиві людині: біг, ходьба, стрибки, лазіння, боротьба, метання та ловля, вправи з предметами – а тому фізичне виховання дітей є універсальним і незамінним засобом» [36].

Доведено, що характерною особливістю рухливих ігор є не лише багатство й різноманітність рухів, а ще й свобода використання їх у різних

ігрових ситуаціях, що створює великі можливості для ініціативи та творчості. Ігри на свіжому повітрі характеризуються яскраво вираженим емоційним характером. Граючи, дитина відчуває радість і від фізичних, і від розумових навантажень, необхідних для досягнення мети.

Педагоги початкових класів мають більше можливостей навчити дітей багатьом іграм, прищепити до них любов, забезпечити, щоб ігри міцно увійшли в життя дітей. Саме для цього створюються необхідні умови, а графіком передбачається спеціальний час. «Звісно, не варто обмежувати ігри лише цим часом. Гра повинна органічно увійти в життя кожного дитячого колективу, вміло поєднуватися з іншими. У багатьох випадках це доречно. Якщо діти втомилися від занять, їм потрібне розслаблення; якщо вони пустують, їх треба заспокоїти» [37]. У цих та інших випадках гра може стати незамінним помічником вихователя. Знання ігор є важливим для кожного педагога. На семінарах та об'єднаннях вихователям необхідно постійно приділяти увагу вивченню ігор, допомагати один одному. Серед учасників семінару можуть бути розподілені теми: тихі ігри, шаради, загадки, ребуси, рухливі ігри, серед яких – групові, змагання-поєдинки, командні, ігри з м'ячем тощо, фокуси, жарти тощо. Кожному з учасників слід вибрати для себе тему, ґрунтовно її розробити, підібрати необхідний практичний матеріал і запропонувати іншим вихователям. Для участі в таких семінарах необхідно залучати вчителів фізкультури та музики. Якщо є можливість, необхідно створити спеціальні курси з ігор на базі районного методкабінету.

До допомоги вихователям в іграх з дітьми можна залучити старших школярів. Для цього доцільно створити в школі гурток організаторів веселого дозвілля та об'єднати в ньому учнів 5-8-их класів, а керівництво таким гуртком можна довірити комусь із старших школярів. До занять із дітьми можна залучати всіх тих, хто може в цьому бути корисним, зокрема вчителів та батьків.

Висновки до розділу 1

Можливості використання гри у навчальному процесі розширюють вирішення різноманітних завдань класу. У цьому випадку доцільними будуть ігри, які пропагують: зміцнення колективу; розвиток соціальних та комунікативних навичок; адаптація учнів до колективу; корекцію девіантної поведінки; розвиток толерантності та ін.

Для школярів, скажімо, 6-10 років гра є безпечним простором для того, щоб побудувати стосунки з іншими. Системи стосунків з підлітками «хлопчики – дівчатка», «послідовники – лідери, «знедолені – «зірки» досить важко зрозуміти, вибудувати і змінити в реальному житті, але гра дає їм таку можливість. Залежність від групових ігор величезна: у цьому віці діти так само охоче грають, як і неохоче обговорюють наслідки гри на чуттєвому рівні.

Гру можна назвати своєрідною лабораторією, засобом пізнання і розвитку. Усі ці три варіанти сприйняття гри у групі виступають ще й як індивідуальні риси окремих учнів, і як етапи розвитку особистості.

У контексті теми слід розглядати ігрову діяльність як основу розвитку творчих здібностей учнів початкових класів, оскільки навчально-виховний процес початкової школи є однією з форм виховання дітей та допомагає організувати найбільш сприятливі умови для їх навчання, відпочинку та виховання, поєднання виховної роботи на уроці та в позаурочний час. Така форма забезпечує, враховуючи вікові особливості першокласників, моральний, розумовий, естетичний, духовний, фізичний розвиток, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості для всебічного виявлення та розвитку особистості, здібностей, інтереси та потреб дітей. Організація різноманітних видів діяльності школярів тісно пов'язана з наявністю матеріально-технічної бази [43].

Для дітей молодшого шкільного віку рекомендується створювати центри різного функціонального призначення, зокрема: ігровий центр;

пізнавальний центр; художньо–творчий центр; оздоровчий центр; центр психологічної розвантаження.

В освітньому процесі початкової школи гра, як психологічний метод, може бути використана, принаймні, для вирішення трьох послідовних завдань:

- вчити дітей жити в ігровому просторі, повністю занурюватися в ігровий світ та ігрові стосунки;
- навчити бути вільним в ігровому просторі, усвідомлювати свої цінності та будувати стосунки з навколишніми;
- вчити досягати ігровий досвід, використовувати гру як інструмент для самопізнання та експериментування.

Творчий потенціал гри, її різнобічний вплив на розвиток дитини важко переоцінити. Педагоги початкових класів мають більше можливостей навчити дітей багатьох ігор, прищепити до них любов, забезпечити, щоб ігри міцно увійшли в життя дітей. Гра повинна органічно увійти в життя кожного дитячого колективу.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Розвиток творчих здібностей як одне з основних завдань ігрової діяльності в сучасній початковій школі

2.1.1. Структура та показники розвитку творчих здібностей в освітній діяльності з молодшими школярами

Чому і навіщо необхідно розвивати творчі здібності дитини? Часто навчання розвиває у дітей лише певні виконавські здібності, а більш складний і важливий аспект – людська творчість – відданий на волю долі, здебільшого залишається на дуже низькому рівні. Це наша слабкість і наше нещастя, особливо зараз, коли для просування науки, техніки та суспільного життя потрібно все більше творчих людей.

Кожну дитину можна зробити творчо розвиненою. Кожну здорову дитину природа щедро обдарувала можливостями для розвитку. І кожен малюк може піднятися до найвищих висот творчої діяльності. Але в житті ми бачимо зовсім інше: адже діти ще ллють сльози, яким важко вчитися, скільки гірких хвилин переживають батьки, коли їхні діти погано вчаться.

Необхідно створити в школі таке середовище і таку систему відносин, які б стимулювали різноманітну діяльність дитини, поступово розвивали в ній саме те, що в даний момент може розвиватися найбільш ефективно. Саме це є важливою умовою ефективного розвитку здібностей.

Перш за все, щоб розкрити здібності учнів, необхідно створити в класі творчу, доброзичливу, емоційно позитивну атмосферу. Ось чому завдання вчителя на уроці – це бути одночасно і дорослим, і дитиною, а головне – спокійним і доброзичливим.

Науковець І. Лернер розвиток творчих здібностей розглядає з точки зору передачі учням досвіду творчої діяльності, виділяючи такі процесуальні особливості, як самостійне перенесення раніше набутих знань

і умінь у нову ситуацію, бачення нової ситуації. проблема з друзями, стандартні умови.

Існує й інший підхід до виявлення компонентного складу здібностей. Наприклад, учений А. Лук поділяє творчі здібності на три групи: здібності, які пов'язані з мотивацією (інтереси та нахили); здібності, які пов'язані з темпераментом (емоційність) та розумова здатність. Також науковець виокремлює такі складові творчої обдарованості як спосіб кодування інформації; здатність мінімізувати розумові операції; здатність переносити; «побічне» мислення; цілісність сприйняття; готовність пам'яті; наближення поняття; гнучкість мислення; інтелектуальна гнучкість; вміння характеризувати; простота генерування ідей; швидкість мовлення; здатність дослідити.

Також науковець відзначає важливість мотиваційної складової. За його міркуванням, здібності самі по собі не перетворюються на творчі досягнення. Щоб отримати результат, досягти творчих досягнень, потрібні бажання, воля та мотиваційна основа.

Відомий український дослідник психології творчості В. Моляко – з-поміж складових творчих здібностей називає такі як оригінальність у рішеннях; наполегливість у досягненні мети; пошук нового; гнучкість мислення; самокритичність та критичність; енергійність; сила і мужність тощо. Окремі зарубіжні вчені виділяють такі основні складові творчих здібностей, зокрема: багатство ідей, що має ще назву «інтелектуальний»; логічне мислення; вміння мислити нестандартно; вміння розпізнавати й ставити проблеми; добра пам'ять; гнучкість розуму; логічні властивості; усвідомлення; критичність; почуття відповідальності; ініціативність; вміння терпіти конфлікти; цікавість; здатність і бажання досягти; здатність швидко і самостійно приймати рішення та бути еталоном для наслідування. Вони відрізняються повнотою аналізу компонентного складу творчих здібностей роботи науковців А. Яковлєва та В. Андрєєва.

Творчі здібності, на їхню думку, є якостями та властивостями людини, що виявляються у синтезі інтелектуального, організаційного, мотиваційного, комунікативного та інших аспектів творчої діяльності, від яких залежить можливість та рівень її успішності.

Вони виділяють такі складові творчості:

1) активність мотиваційна та творча (творчий інтерес, допитливість, емоційний сплеск, радість відкриття, почуття пристрасті; прагнення до першості (лідерства); прагнення до творчих досягнень; почуття обов'язку та відповідальності; прагнення до високих оцінок; особисте визнання творчої діяльності; самовиховання; прагнення до самоосвіти;);

2) логіко–інтелектуальні здібності, зокрема уміння порівнювати, аналізувати, уміння виокремлювати основне, відкидати другорядне; вміння описувати явища, процеси; уміння визначати; вміння пояснювати; вміння доводити та обґрунтовувати; вміння систематизувати та класифікувати);

3) евристично–інтелектуальні здібності – це висувати гіпотези; висувати гіпотези; здатність генерувати ідеї, здатність фантазувати; асоціація мислення; здатність бачити суперечність; здатність переносити знання та навички в нові ситуації; здатність відмовлятися від одержимості, долати думки; незалежність; здатність до охарактеристики;

4) здібності до самоорганізації: здатність бачити мету для другорядних цілей, раціонально використовувати час і планувати діяльність; здатність до об'єктивної самооцінки; старанність; здатність до самоконтролю; здатність до вольового зусилля; здатність до рефлексії та корекції;

5) комунікативні навички: вміння накопичувати та використовувати творчий досвід; вміння співпрацювати; вміння організовувати колективну навчальну та творчу діяльність; уміння відстоювати свою думку та переконувати інших; уміння уникати конфліктів та успішно їх долати і вирішувати.

Безумовно, кожен із цих компонентів творчості відіграє певну роль у творчому процесі. Проте більшість авторів у своїх дослідженнях виділяють інтелектуальну складову як основу творчих здібностей. Інтелектуально–евристичні здібності називаються творчими, у вузькому сенсі слова творчими. Саме прояв цих властивостей характеризує творчу діяльність.

Структура та різновиди здібностей. Кожна здатність, наприклад, до музики, малювання, науки, техніки тощо є синтетичною властивістю людини, що охоплює ряд загальних і часткових властивостей у певному поєднанні. Структура синтетичної сукупності психічних властивостей, що виникають як можливості, визначається конкретною діяльністю і відрізняється за видами діяльності. Недоцільно стверджувати, що будь–яка одна якість може виступати як «еквівалент» здібностей.

Вивчаючи конкретно психологічні особливості здібностей, можна виділити в них більш загальні (відповідні не одному, а багатьом видам діяльності) і особливі (відповідні вузьким вимогам певної діяльності) якості, яким не слід протиставляти. «Художній» тип характеризується яскравістю образів, живою вразливістю, емоційністю. Таким людям легше оволодіти діяльністю скульптора, актора, художника, музиканта тощо.

«Психічний» тип характеризується здатністю оперувати абстрактним матеріалом, поняттями, математичними залежностями. Однак слід зазначити, що навіть наявність розподілу на «художній» та «розумовий» типи не означає слабкості інтелектуальної діяльності в «художньому» типі чи, навпаки, слабкості специфічних вражень у «розумовому» типі. Йдеться про відносне переважання. Як відомо, у людини друга сигнальна система є провідною, тобто вона абсолютно переважає над першою.

Так, до часткових властивостей людини, які, будучи в певному поєднанні, входять до структури здібностей, належать:

- уважність, або вміння зосереджуватися на завданні, об'єкті діяльності тривалий час і неухильно (чим складніше завдання, тим більшої концентрації воно потребує);

– чутливість до зовнішніх вражень, спостережливість. Так, в умінні малювати важливу роль відіграє чутливість до кольорів, співвідношення світла, відтінків, вміння обіймати і передавати пропорції. У структурі музичних здібностей необхідним компонентом є музичний слух, перш за все, його чутливість до звукових висот.

Психолог Б. Теплов, який спеціально досліджував музичні здібності, виявив, що важливими складовими музичних здібностей є:

- а) чутливість до ритму;
- б) мелодійний слух, який виявляється в особливому сприйнятті мелодії;
- в) чутливість до точності інтонації;
- г) гармонічний слух (виявляється у сприйнятті акордів).

Будь-яка здатність охоплює певні властивості пам'яті людини: швидкість, міру, повноту запам'ятовування та відтворення.

Важливу роль у структурі здібностей відіграє здатність людини мислити, розкривати безпосередньо не задані зв'язки і відносини. Тут важливі такі якості мислення, як широта, глибина, якість, послідовність, незалежність, критичність, гнучкість. Наприклад, В. Крутецький, досліджуючи здібності школярів до математики, виявив важливу роль таких компонентів:

- швидко та широко узагальнювати математичний матеріал (узагальнення без спеціальної підготовки);
- швидко згортатися, скорочувати процес міркування при розв'язуванні математичних задач;
- швидко переключатися з прямого мислення на зворотне в процесі вивчення математичного матеріалу.

У структурі здібностей важливе місце займають якості мислення і пов'язана з ним мова. Тому здібності не можна розглядати просто як властивість.

Це своєрідне і відносно стійке поєднання психічних властивостей людини, що дає змогу успішно виконувати певні види діяльності. Недостатній розвиток окремих властивостей може бути компенсований. Наприклад, люди, які не мають слуху і зору, компенсують їх підвищеною тактильною, нюховою, вібраційною чутливістю.

Здібності проявляються у всіх сферах людської діяльності. За змістом і характером діяльності їх поділяють на певні види. Так, вони виділяють здібності до навчання, малювання, музики, спорту, науки, організаторські, художні, дизайнерські, педагогічні тощо.

У всіх сферах діяльності здібності мають багато спільного і водночас відрізняються. Залежно від цього розрізняють загальні та спеціальні можливості. Спільними є здібності, які певною мірою виявляються в усіх видах діяльності – навчальній, трудовій, ігровій, розумовій діяльності тощо. Завдяки загальним здібностям люди успішно опановують різні види діяльності, легко переходять від однієї діяльності до іншої. У студентів загальні здібності виявляються в успішному засвоєнні різних навчальних дисциплін. Особливі можливості виявляються в спеціальній діяльності. Наявність певних властивостей є основою спеціальних здібностей.

Отже, уява – важлива ознака літературних здібностей, абсолютний слух – основа музичних здібностей. Здібності людей є продуктом їх суспільно-історичного розвитку. Вони виникають і розвиваються в процесі історичного розвитку і життя людей під впливом його вимог. У праці виявилися здібності людей, у праці вони розвивалися і формувались. Здібності є умовою і продуктом праці. Кожному історичному етапу розвитку людства відповідає певний рівень розвитку здібностей. У процесі діяльності люди здобувають знання, оволодівають навичками, необхідними для розвитку здібностей. В умовах науково-технічного прогресу змінюються здібності, з'являються нові різновиди.

Формування здібностей залежить від рівня суспільства. Розподіл праці веде до диференціації, спеціалізації здібностей. Розвиток

індивідуальних здібностей цілком залежить від попиту, на який, у свою чергу, впливає поділ праці та породжені ним умови для виховання людей. Здібності – це особливі властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху. Кожна людина здатна на певний вид діяльності.

За межами діяльності цю властивість людини неможливо розпізнати, описати й охарактеризувати. Ось чому ми придумуємо здібності людини за її працю та результати діяльності. Що стосується знань, умінь і навичок, то здібності постають як конкретна можливість. Як зерно, кинуте в землю, ще не колосок, а лише має можливість для свого розвитку залежно від будови, складу, вологості ґрунту, погоди тощо, так і здатність людини є лише можливістю оволодіння знання, уміння та навичками. А потім, чи втіляться ці можливості в реальність, буде залежати від багатьох факторів: форм і методів навчання і виховання, умов сім'ї тощо.

Серед показників креативності – основні дефініції проблеми. А що таке «креативність» чи «творчі здібності»?

Так, американський психолог Фромм запропонував визначення цього поняття як «здатність дивуватися й вчитися, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; мій досвід».

Вважається, що основними показниками творчості є гнучкість думки, швидкість, допитливість, оригінальність, сміливість, точність тощо. Так, кількість ідей, що виникають за одиницю часу називають швидкістю думки. Здатністю швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу, переконавшись, що інформація, отримана в одному значенні, може бути використана в іншому називається гнучкістю думки. Гнучкістю є добре розвинутий навик транспозиції (переносу), яка забезпечує можливість легкого переходу від одного класу досліджуваних явищ до іншого, подолання фіксованості методів вирішення, оперативної відмови від скомпрометованої гіпотези, підготовки до інтелектуальних ризиків і парадоксів.

Оригінальністю є здатність генерувати ідеї, відмінні від загальноприйнятих, до несподіваних рішень. Це пов'язано з цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей, які є непомітними під час послідовного логічного аналізу.

Вміння дивуватися, відкритість та інтерес до всього нового називають допитливістю, а вміння приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом і репутацією, називають сміливістю.

Споробуємо з'ясувати, чи є ці показники вродженими, чи на них впливає оточення.

Один із творців системи вимірювання креативності Торренс з цього приводу зазначив, що спадковий потенціал не є найважливішим показником майбутньої творчої продуктивності. Від впливу батьків та інших дорослих залежить те, наскільки творчі пориви дитини набувають характеру творчості. Сім'я здатна розвивати або знищувати творчі здібності дитини навіть у дошкільному віці.

Окрім того, для дитини основним видом діяльності, в якому проявляється її творчість, є, звичайно, гра, яка не лише створює умови для такого прояву. За дослідженнями психологів, це дуже сприяє розвитку творчих здібностей дитини, стимулює її. Адже, у самій природі дитячих ігор є можливості для розвитку гнучкості й оригінального мислення, уміння конкретизувати й розвивати як власні уявлення, так і пропозиції інших дітей. Іншою, надзвичайно важливою властивістю гри, є внутрішній характер її мотивації. Діти грають, тому що їм подобається сам процес гри. І використовувати цю природну потребу дорослі можуть лише для поступового залучення дітей до більш складних творчих форм ігрової діяльності. Тут дуже важливо пам'ятати, що у розвитку їхніх творчих здібностей важливіше сам процес, експеримент, аніж бажання досягти якогось конкретного результату гри.

В освітньому закладі творчу діяльність учнів початкових класів організовує вчитель–класовод. Згідно Концепції НУШ початкова освіта розділена на два цикли навчання: перший – адаптаційно–ігровий (1–2 класи); другий – основний (3–4 класи).

Перший етап полягає у природному входженні дитини у шкільне життя, послідовній адаптації до нового середовища. Сьогодні неможливо навчати сучасних учнів лише традиційними методами, тому вчитель повинен постійно поповнювати свою методичну скарбничку новими творчими, креативними ідеями проведення уроків. Розвитку мовленнєвої компетентності, як і раніше, надається велика перевага, тож більшість уроків інтегрують з навчанням грамоти та українською мовою. Усе це відбувається з опорою на попередньо отриманий досвід учнів у звичній для них формі гри. Щоб «розбудити» процес сприймання мовного матеріалу, вчитель повинен бути креативним і цікавим для своїх вихованців, пропонувати нестандартні завдання та постійно оновлювати стиль проведення уроку. Творча діяльність вчителя початкових класів на уроці української мови може проявлятися у підборі інтерактивних завдань на різних сучасних платформах, особливо у складних умовах онлайн–навчання.

З метою розвитку творчості в учнів початкових класів вчитель повинен наповнювати свою педагогічну скарбничку новітніми формами, методами, прийомами, що стануть методичним наповненням будь–якого уроку. А саме: «Ромашка Блума», «Шість капелюхів», «Акваріум», «Броунівський рух», «Гронування», «Телефонна розмова» «Крісло автора», «Кореспондент», «Павутинка», вже звичний, але дієвий метод «Мозковий штурм» тощо – види діяльності, знайомі з першооснов навчання. До цього слід доповнити ігрові прийоми із застосуванням інтерактивних версій малюнків, коміксів, театралізації літературного твору, що забезпечують створення сприятливого мікроклімату, спонукають до творчого пошуку, вчать висловлювати власну точку зору, реалізують креативний

особистісний підхід у навчально–виховному процесі. З психологічної точки зору вони привертають увагу, покращують сприйняття та мотивують до навчання і проведення нестандартних уроків, що дає найбільшу можливість розвивати творчі потенціали особистості. Зокрема, це – урок–подорож, урок–казка, урок–концерт, інтегровані уроки, урок–гра «Що? Де? Коли?», урок–КВК тощо [4, 122].

Цікавими для молодших школярів є мовні дослідження, де кожен учень може здійснити власне відкриття з рідної мови, шукаючи відповіді на питання у словниках правилах та поясненнях вчителя. В Новій українській школі немає обмежень щодо творчого задуму вчителя та самої його реалізації, тому творча, пов'язана між собою діяльність в школі спроможна забезпечити цілісний розвиток дитини–школяра, який будуть продовжувати у середній та старшій школі.

Отже, нестандартна, креативна робота вчителя сприяє розвитку творчого потенціалу, критичного мислення учнів, вміння фантазувати та пропонувати власні ідеї, вільно спілкуватись з оточуючими, оцінювати ситуації та наводити приклади з власного досвіду, бути небайдужим до змін, наводити аргументи для підтвердження власної думки.

Відповідно до теми кваліфікаційної роботи склалася реальна картина, пов'язана з основами організації ігрової діяльності першокласників у освітньому процесі та ігровій діяльності в ГПД, тобто, як використовується грав навчання школярів та в умовах групи продовженого дня.

У пошуках відповіді ми організували спостереження за навчальною діяльністю та ігровими заняттями в ГПД з першокласниками, на яких апробувалися ігрові форми навчання, у Чернівцькому ліцеї № 19 ім. Ольги Кобилянської.

Крім того, в ході опитування школярів і педагогів були виявлені різні аспекти використання гри.

Результати опитування педагогів показали, що близько 90% з них вважають, що гра є необхідною складовою роботи з учнями молодшого

шкільного віку. Важливо відзначити, що творчі ігри поліфункціональні, адже:

а) сприяють розвитку художньо-естетичних, музичних, літературних, акторських здібностей молодших школярів (82%);

б) розвивають конструкторські та проектні здібності учнів початкових класів (61%);

в) допомагають учням початкової школи оволодіти певними практичними навичками (68%);

г) несуть пізнавальне навантаження, пробуджують пізнавальні інтереси, бажання пізнавати нове, розвивають логічне мислення допомагають розв'язувати навчальні задачі в ігровій формі (74%);

д) 62% вихователів зазначають, що гру слід частіше використовувати у роботі з уже вивченим матеріалом, тобто на етапі удосконалення, для закріплення вивченого.

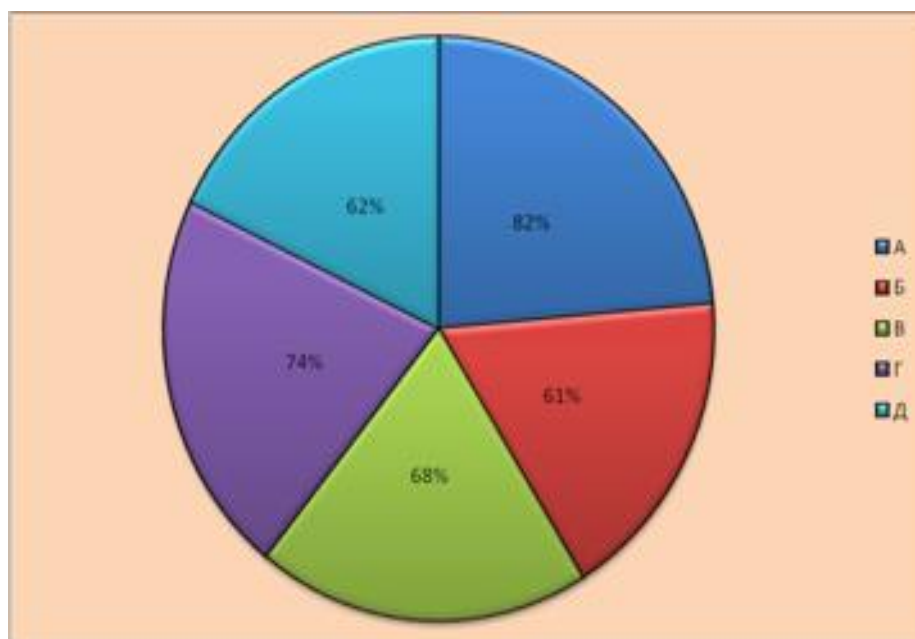

Рис. 2.1 Результати опитування педагогів початкової школи про важливість використання гри у розвитку творчих здібностей учнів початкової школи

Саме тому, як свідчать результати спостережень, ігри частіше використовуються вихователями на етапах удосконалення та практичного застосування навичок дітей. Таку обмежену функціональність гри ми пояснюємо незнанням педагогами основних методів і прийомів організації

ігрової діяльності на етапах ознайомлення з новими знаннями про прийоми індивідуальних дій та оволодіння навичками на початковому етапі.

Наступною проблемою, з якою стикаються вихователі під час використання гри, є обмеженість часу на уроці та велика кількість груп. Такі труднощі знову ж таки свідчать про невміле використання ігрових прийомів, оскільки при правильному підході до організації гри ці фактори не мають суттєвого значення.

У ході спостереження та аналізу в групі продовженого дня ми виявили типовий недолік у процесі проведенні гри при порушенні взаємозв'язку між її структурними компонентами. Якщо рівновага не дотримується, то перевага дидактичних вимог гри зникає, урок перетворюється на комплекс завдань і вправ. В інших випадках, коли захоплення ігровим сюжетом переважає, втрачаються основні виховні завдання. Поряд із відсутністю вмілого використання прийомів поєднання ігрової та навчальної діяльності вчитель часто демонструє незнання відмінностей між грою та різними завданнями розважального характеру.

Аналіз практики, вивчення досвіду роботи вчителів груп продовженого дня повинні виділити найбільш суттєві та оптимальні прийоми організації гри. Давайте коротко їх охарактеризуємо:

1) Безсумнівно, одним із найважливіших моментів у поведінці є входження в ігрову ситуацію. Якщо вихователь враховує природні механізми ігрової діяльності дітей, де максимально проявляються їх самостійність, добровільність, свобода вибору, ініціатива, створюються умови для конкретного ігрового стану шестирічного першокласника, то діти включаються не тільки в гру, а й в ігрову творчість. Тут маються на увазі не такі ігрові прийоми, які традиційно спрямовують (супроводжують) дитину до «правильної відповіді», а такі ігри, що створюють умови для творчості, пошуку, евристичних знахідок. Показано найкращі приклади використання ігор на уроці за умов ГПД з метою зацікавити дітей грою, початок має бути емоційним, стимулюючим бажання школярів грати, але водночас –

лаконічним, зрозуміло, зрозуміло. Велике значення надається зовнішньому оформленню гри, ігровому матеріалу.

Ігрова зона має бути художньо оформлена відповідно до естетичних вимог. Але при цьому наочний матеріал не повинен бути надто яскравим, щоб не відволікати нестійку увагу молодших школярів. Оскільки вчителю часто не вистачає часу та коштів на виготовлення необхідного для гри обладнання, то в цих випадках вони використовують магнітну дошку з набором аплікацій, букв, цифр, фланелеграф («Чудо–дерево», «Чарівний будиночок» тощо). Такі статичні та мобільні інструменти візуалізації можна використовувати багаторазово. Крім того, з огляду на те, що в грі дитина діє в уявній ситуації, зовнішні атрибути особливо важливі переважно на початку гри. Ми вважаємо, що інтерес до ігрової діяльності у дітей може викликати і назва гри («Таємничий зоопарк», «Політ до зірок» тощо), і ім'я казкового героя (гостя), і пошукові елементи, сюрпризи за характером постановки задачі, і спеціально створена ситуація, що стимулює до розігрування дій, жеребкування, обігрування фактів тощо.

По–друге, позитивний досвід використання ігор сюжетно–рольового характеру свідчить про необхідність чіткого розмежування ролей між учасниками гри, визначення позицій вихователя в цьому аспекті.

Наявність ролі для дитини спонукає її брати активну участь. Найбільш вдалим були види діяльності з використанням гри, коли вчитель розглядав не тільки рольову діяльність дітей, а й способи управління такою діяльністю. При цьому на допомогу прийшов зворотній зв'язок (сигнальні картки, вирізані букви, цифри тощо), а також вміле залучення відомих і невідомих дітям казкових героїв (використовується ефект новизни – хто такий Бурмілко?) Часто діти пасивно спостерігають за вчинками книжкових героїв. Щоб уникнути цього, вчитель як би «оживляв іграшку», звертався до нього як до живої істоти, вказував на помилки, якщо між дитиною та героєм відбувався діалог. Крім того, як підтверджують результати спостережень за ігровою діяльністю, діти, навчаючи незліченних літературних героїв,

отримують величезне задоволення від можливості поділитися своїми вміннями та знаннями з іншими.

Таким чином, виховується гостра потреба постійно поповнювати свої знання та навички. Дитина поступово усвідомлює свої вміння як соціально значущу цінність, а себе як соціально значущу особистість. З цією ж метою вихователі іноді відводили дитині роль літературного героя, який повинен обґрунтувати виконання свого завдання, довести правильність своїх дій і продемонструвати початкові навички самоконтролю.

По-третє, заняття були найбільш ефективними, якщо вчитель при роботі з дітьми враховував їх вікові особливості. Помічено, що шестирічних дітей більше приваблюють найбільш ігрові дії (маніпуляції з іграшками, з яскравим дидактичним матеріалом, різноманітність рухів), казковий сюжет гри, але їх менше цікавить результат гри. Учні початкової школи частіше турбуються про перемогу чи програш своєї команди. Особливої уваги в цьому аспекті вимагають змагальні ігри. Психологи відзначають, що діти з малорухливим типом нервової системи, з тривалим емоційним напруженням, характерним для змагальних ігор, легко плутаються, збентежуються і, як наслідок, часто роблять помилки, що викликає розчарування та невпевненість у своїх силах. А діти з рухливим типом нервової системи в тих іграх, навпаки, показують кращі результати, ніж у звичайних формах проведення занять. За нашими спостереженнями, успішне використання гри-змагання в основному забезпечується точним і продуманим підбором представників команд відповідно до особливостей їх типу нервової системи.

По-четверте, ми визначили, що певне значення для успішного здійснення навчально-ігрового процесу мають особливий стиль взаємин дітей і вихователів, емоційний підйом, тембр голосу організатора, його залучення до гри.

Для вчителя/вихователя ГПД особливо важливо не порушувати гру різними зауваженнями та дидактичними вимогами. Дисциплінованість у

процесі ігрової діяльності в основному підтримується правилами гри, чіткістю виконання ролей, продуманими прийомами, що коригують ігрові дії учасників. Своєчасна оцінка ігрових дій учасників та їх досягнень, виправдовується також створення ситуацій переживання колективного успіху, що забезпечується мотивацією КТС (колективної творчої роботи) ігровими елементами. Включення вихователя до навчально-ігрової діяльності частіше на партнерських позиціях забезпечує необхідну ефективність у роботі з молодшими школярами.

По-п'яте, результати аналізу спостереження за заняттями показують, що успішність організації гри значною мірою визначається наочністю та своєчасністю підбиття її результатів. Заключний етап гри відіграв роль забезпечення поступового переходу від інтересу до безпосередньої ігрової діяльності, до навчального матеріалу, без якого гра неможлива. Тому, підводячи підсумки роботи, особливий акцент слід робити не стільки на виконанні дітьми завдань ігрової діяльності, скільки на допомозі дітям усвідомити дидактичні завдання певної навчальної гри. Спостереження за заняттях ГПД із шестирічними першокласниками переконали нас у тому, що необхідно допомогти дітям зрозуміти, як правильне, безпомилкове, швидке виконання завдань впливає на успіх у грі загалом. Вони повинні переконатися, що вони не вміли щось грати, а в кінці вони навчилися це робити. Підведення підсумків ігрової діяльності молодших школярів проводить вихователь, крім того, він використовує різні види винагород (призи, вимпел переможця, емблеми та ін.) Але при цьому учні початкових класів отримують найбільше задоволення від ігрового процесу.

Підсумовуючи результати сучасного педагогічного досвіду використання ігор в організації діяльності в умовах ГПД, можна впевнено стверджувати, що гра визначається важливим фактором озброєності першокласників певними вміннями, знаннями та активно використовується вихователями для підготовки до уроків. Поряд з цим констатуємо те, що використання ігрової форми на уроках у групі

продовженого дня обмежене, відсутня специфічна система проведення ігор на різних етапах формування певних умінь взагалі та орфоепічних навичок зокрема.

Ми вважаємо, що деякі недоліки пояснюються наступними причинами:

1. Педагог не володіє достатньою кількістю знань про специфіку, структуру та функції дидактичних ігор.

2. Виходячи з цього, переважна більшість педагогів не володіють належним чином методикою організації та проведення ігор.

3. Вихователі груп недостатньо орієнтовані в диференціації навчально–ігрових завдань та в динаміці їх розвитку.

4. Вихователі ГПД загалом не мають готовності до використання ігор на різних етапах розвитку мовленнєвої особистості першокласників.

Таким чином, результати аналізу сучасного стану використання гри в процесі ігрової діяльності першокласників свідчать про необхідність розробки рекомендацій для вчителів та вихователів групи продовженого дня, проведення навчальних семінарів з метою засвоєння теоретичних і практичних аспектів навчання. ефективне використання системи ігор у процесі розвитку особистості дитини.

2.1.2. Види ігрових завдань та вправ для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку

Система творчих завдань впливає на мову, мислення, активність, уяву дитини. Широко опиратися на досвід дитини і співзвучні концепції студенто–орієнтованого навчання та запровадження нового Державного стандарту дозволяють творчі завдання. Безперечно, робота над творчими вправами повинна проводитися поетапно і впливати на мислення, уяву, мову, активність учнів. У формуванні творчого мислення у дітей допомагають творчі завдання. Наочність зору у поєднанні зі слуховими,

руховими та тактильними відчуттями допомагає дітям отримати уявлення про особливості того чи іншого предмета чи теми (*Додаток А*).

Розвиток поетичних здібностей. Розвиток поетичних здібностей визначається як процес формування вміння сприймати поетичні твори безпосередньо, розвиток складних умінь свідомо оцінювати й аналізувати прочитане, керуючись естетичними критеріями й художнім смаком, виробленими в школі при оволодінні курсом літератури та у спілкуванні з мистецтвом поза школою.

Характер сприйняття художнього твору та його вплив на збагачення творів та здатність дітей повноцінно сприймати ці твори, тобто світу духовного. Так як молодший шкільний вік є періодом, найбільш сприятливим для активізації дитячого мовлення, фантазії, уяви та творчості, то поетичні дитячі здібності мають формуватися у молодших класах. Так, В. Левін визначив етапи формування поетичних здібностей учнів молодших класів:

1) перший етап – включення в ігрову творчість та спілкування в дитячій групі – потрібен, щоб компенсувати розвиток у школяра уяви, спілкування та мотивації, що виникають ще в дошкільному віці. На даному етапі готується вирішення наступних трьох питань:

- а) який мотив (зовнішній чи внутрішній) стане провідним у навчанні?
- б) чи спілкуватимуться учні між собою?
- в) що стане критерієм оцінки та самооцінки дитиною своїх дій;

2) другим етапом є засвоєння в грі елементів віршованої форми, завданням якого є розвивати в учнів практичні навички гри володіння художніми засобами (інтонацією, римою, звукописом, розміром, тропами: порівняння, епітети, гіперболи, метафори; розвивати самооцінку, зокрема, формувати готовність та вміння оцінювати свою творчість за допомогою літературного матеріалу.

3) Кульмінаційним є третій етап, на якому учень реалізує комунікативні можливості художніх засобів, які на другому етапі були

ігровими засобами; починає в собі бачити поета, який здатний впливати на інших людей, їх настрій та світогляд.

4) Четвертий етап – формування комунікативно–оцінного ставлення до мистецтва, на якому художньо–комунікативна позиція щодо власної творчості дітей переноситься на роботи майстрів. Одним із найефективніших напрямків розвитку поетичних здібностей є виразне читання художнього твору. Один із напрямків роботи з розвитку поетичної творчості школярів молодших класів є аналіз поезії з урахуванням особливостей жанру (*Додаток Б*).

Найкращим способом привести дитину до живого джерела народної творчості є робота із скоромовкою. Велике значення з дидактичної та виховної точки зору має народна творчість, оскільки відображає життя народу, звичаї, побут. Основи світогляду дитини закладаються з народної творчості. Школярі люблять працювати зі скоромовками, адже це захоплююче і цікаве явище. Ігрові ефекти засновані на навмисному перешкоджанні вимови тексту, відповідного розташування звуків.

Подібна розвага має й чітке практичне значення, адже допомагає формувати мовленнєвий апарат дитини, привчає до складних поєднань звуків. Цінність скоромовок полягає у тому, що вони потребують певних зусиль і сприяють розвитку правильної артикуляції, дикції, що підвищує культуру усного мовлення. Скоромовки рекомендується використовувати на різних етапах уроків з мови, читання.

Методи запам'ятовування та роботи із скоромовкою:

1. Учитель каже 2 рази повільно й чітко, наголошує (інтонує) потрібний звук.
2. Розбір звукового складу, визначення того звуку, що повторюється в кожному слові.
3. Учні повільно повторюють скоромовку (рекомендується 3–4 рази).
4. Хорова вимова повільно і чітко (рекомендується 3–4 рази).
5. Хорове мовлення швидко й голосно.

6. Читання за допомогою різних варіантів, зокрема: схвильовано, із захопленням, радісно, здивовано.

7. Читання скоромовок на одному диханні.

На уроках педагог не лише працює зі скоромовками, а й навчає учнів їх складати (*Додаток В*).

Я використовую скоромовки на кожному уроці читання, щоб усунути всілякі неточності у вимові та виробити чітку дикцію, дихання та ритм читання. Щоб сформувати яскраву особистість, людину демократичного світогляду, треба з перших кроків навчання привчати дітей до творчої діяльності, до вміння робити вибір. Отже, творча робота зі словом є водночас методичним засобом, який робить навчання цікавим і дієвою виховною силою.

Незабаром у моїх вихованців з'явилося серйозне бажання писати вірші. Але дітям було важко вибрати тему. Я намагався тихенько їм допомогти. Учителю необхідно вміти використовувати на уроці ті моменти, які спонукають учнів до творчості. Це може бути окремий твір, дивовижні факти з життя конкретної людини, стосунки між людьми, казки, пісні, незвичайні ситуації, природні явища або просто святковий настрій.

Дослідницький метод має великі можливості для формування досвіду творчої діяльності. Усі учні класу отримують спеціальні завдання, які не входять до програмного матеріалу, але розвивають вміння дітей самостійно мислити, шукати необхідний матеріал, задавати запитання, знаходити на них відповідь. Для підготовки до уроків «Місто мого дитинства» під час проведення різноманітних святкових уроків, конкурсів, олімпіад діти готують цікаві повідомлення, запитання для учнів класу, збирають матеріал про свою родину.

Розвиток уяви та літературних здібностей. Відомо, що неодмінною ознакою творчого мислення є розвинена уява – здатність уявляти те, чого раніше не бачили, вміння перекладати словесний опис у наочний, створювати нові образи. Особливістю уяви є її евристичні та комбінаторні

властивості, тобто здатність людини легко, гнучко поєднувати елементи минулого досвіду та відомі знання в новій ситуації.

Допитлива дитина живе в ситуації постійної нестачі інформації, проте переважають позитивні емоції та радісний настрій. Багато в чому це пов'язано зі здатністю її психіки фантазувати, компенсуючи недолік чітких і нових знань. Для цього віку характерне наочно–образне мислення. Діти отримують завдання:

- продовжте розпочатий текст: «Якби я був твариною, то я був би ...
«Якби я був рослиною, я був би ...»;
- скласти казку на тему: «Розповідь про хворий зуб», «Розповідь про крапельку» та інші;
- припущення подій, які могли б передувати зображених;
- припустити події, які можуть тривати.

На уроках можна запропонувати метод проб і помилок. Це найпростіший метод пошуку нових рішень. Методом проб і помилок можна запропонувати будь–які рішення, якими б абсурдними вони не здавалися на перший погляд. Цей метод також розвиває творчі здібності учнів.

Проблеми можуть бути, наприклад, такими:

1. Як найшвидше прибрати сніг за межами школи?
2. Знайдіть вихід для принца Гвідона – як йому вибратися з ванни?
3. Розвивати мовні навички школярів, граючи в «Кращий кухар» та ін.

Запропонуйте дитині уявно побувати на «телешоу», щоб продемонструвати, як приготувати смачну страву. І вона повинна розповісти (продемонструвати), як готується ця страва. Але необхідно пам'ятати, що найважливіше завдання вчителя – навчити учнів граматично правильно й осмислено висловлювати думки в усній та письмовій формі (*Додаток Е*).

Розвиток творчості театралізованої ігров діяльності. На сучасному етапі розвитку в умовах реорганізації початкової освіти підвищуються

вимоги до освітнього процесу, який би міг забезпечити формування творчих здібностей особистості.

Працюючи у режимі творчого пошуку наш педагогічний колектив спрямував зусилля на розвиток творчого потенціалу дитини, на своєчасне підтримання її індивідуальних досягнень, впровадження в практику роботи цілісного підходу до виховання і навчання особистості.

Одним з найефективніших, захопливих і дієвих засобів розвитку творчості наших дітей є театр і театралізовані ігри, тому що гра – провідний вид діяльності дошкільників, а театралізовані ігри сприяють естетичному вихованню, розвивають самостійність, пізнавальні інтереси, мислення, позитивно впливають на емоційну сферу, надають можливість до самовираження.

І саме молодший шкільний вік – це той період, коли театралізована діяльність є стійким захопленням майже всіх дітей, занурюючи дитину в казковий світ мистецтва, вона помітно для самої дитини стає джерелом творчого розвитку. Створення творчої атмосфери допомагає розкритися кожній дитині як особистості, застосовуючи власні можливості й здатності.

Аналізуючи психолого–педагогічну й методичну літературу, теоретичні та практичні положення видатних педагогів та психологів, зокрема, Л. Артемової, Н.Ветлугіної, Л.Виготського, Н. Водолаги, Н.Сорокіної, О.Березіної, Л.Макаренка ми зробили висновок, що театралізована діяльність, яка є імпровізованою, виступає як активний, індивідуальний творчий процес і об'єднує різні за характером творчі принципи – продуктивний, виконавчий та оформлювальний. Кожна дитина має певний творчий потенціал, але характер його прояву залежить від системи заходів, що створює навколишнє педагогічне середовище.

Проектна ігрова діяльність. На даному етапі перед нами постало завдання підвищити ефективність освітньо-виховної роботи з цього напрямку за рахунок оновлення методів роботи з вихованцями. У процесі апробації ми дійшли висновку, що дієвою системою навчання, при якій діти

здобувають знання й уміння в процесі виконання практичних завдань, є метод проектів.

Одним із засобів формування творчої активності учнів на уроці є використання проектів. Саме проектна діяльність є одним із засобів розвитку творчого мислення, пізнавальної активності, самостійності, кмітливості тощо. Доведено, що у проектній діяльності дитина може найбільш повно реалізувати свій творчий потенціал, пізнати себе, усвідомити загальнолюдські цінності, переконатися у особистих досягненнях єдиної мети. Працюючи над проектом, школярі молодших класів активно отримують інформацію, а не споживають її пасивно, шукаючи відповіді на отримане від учителя проблемне запитання, вчать аргументувати і доводити свою думку.

Проектну діяльність можна організувати по-різному. Проте важливою умовою її успішного виконання має бути участь усіх учнів у класі. Так, щоб ніхто з дітей не залишився поза увагою, бажано паралельно виконувати кілька проектів. Приміром, діти об'єднуються в гуртки за інтересами. Іде паралельне вивчення кількох тем у різних галузях знань. Найбільш вільні умови для розкриття здібностей дитини забезпечують творчі проекти, за допомогою яких учні малюють малюнки на різні теми, складають загадки, вірші, казки тощо.

Ефективними для розширення знань дітей про історію та культуру українського народу є інформаційні проекти «Оглядові пам'ятки», «Замки України», «Міста України», «Видатні люди України» тощо. Поглибити знання про природу, фауну, флору допоможуть проекти «Пори року», «Рослини і тварини Червоної книги», «Зимуючі птахи рідного краю», «Свійські тварини» тощо.

На нашу думку метод проектів можна охарактеризувати як технологію педагогічного супроводу дитини в її активній творчопізнавальній діяльності. Він дає дитині можливість експериментувати, синтезувати отримані знання, розвивати творчі здібності та комунікативні

навички, пов'язаний з розвиваючим навчанням і може широко використовуватися в закладі будь-якого типу.

Головне питання, яке постало перед нами: як спланувати роботу з розвитку творчих здібностей школярів засобами технології проектування? Для цього існує певний алгоритм дій:

- Розгортаємо обрану тему по опорним питаннях. У результаті одержуємо список досліджуваних питань.
- Визначаємо кінцеві результати проекту. Для з'ясування реального поліпшення можемо використовувати питання: «Що й для кого покращиться в результаті здійснення проекту?» «Про що довідаємося? Як можемо ознайомити із цим інших?»
- Плануємо проміжні результати й засоби їх реалізації за принципом: «Що необхідно для одержання результату? Як це найкраще зробити?» Плануємо також необхідні для роботи ресурси: матеріально-технічні, інформаційні й інші.
- Складаємо календарний план дій.

З докладно розробленим календарним планом можемо переходити до здійснення проекту.

Робота із впровадження проектного методу будується за інтегрованими блоками :

- інтелектуальна діяльність з елементами творчості;
- літературна діяльність з елементами образотворчої та дизайнерської діяльності;
- музична та фізкультурно-оздоровча діяльність [15, 18].

Так, з метою активізації творчого потенціалу дітей, сприяння їх всебічному розвитку, вихованню інтересу до театрального мистецтва в нашому освітньому закладі впроваджується проект «Тиждень казки» (додаток Ж), метою якого є розвиток в дітей творчих та артистичних здібностей, виховання інтересу до різних видів і жанрів театралізації, прагнення до самовираження.

Формат його проведення передбачає охоплення дітей різних вікових категорій, залучення їх батьків, а також використання упродовж тижня різноманітних форм організації театралізованої діяльності.

Після реалізації таких театральних проєктів можна зробити висновки, що діти в результаті занять театралізованою діяльністю більш розкриваються, поступово здобувають упевненість у собі, у своїх силах, умінні мислити, фантазувати.

Метою цього етапу було:

- одержання даних, що підтверджують або спростовують нашу гіпотезу,
- виявлення впливу використання оновлених технологій навчання, що впливають на розвиток творчих здібностей школярів.

У ході дослідження процесу формування творчих здібностей школярів на підставі інтенсивного використання в навчально–виховному процесі театральнo–ігрової діяльності, методу проєктів, самостійної театралізованої діяльності, творчих ігор отримані переконливі результати необхідності такого напрямку роботи, а саме:

- у дітей з'явився інтерес до театру й мистецтву взагалі.
- рівень розвитку творчих здібностей дітей став вище;
- діти поступово освоїли невербальні засоби спілкування (жести, міміку, руху);
- мова дітей стала більш зв'язною, виразною, розширився їх словниковий запас;
- діти навчилися виражати свої почуття й розуміти почуття інших;
- стали більш упевненими в собі, навчилися співпереживати, долати боязкість.

Ми використовуємо отримані вміння дітей на ранках, концертах, розвагах, при постановці казок і спектаклів.

Педагогічний колектив освітнього закладу впевнений, що театралізована діяльність приносить велику користь дітям-акторам, радість глядачеві, задоволення педагогам і батькам вихованців.

Розвиток творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності. Особливу актуальність набуває формування творчої особистості в процесі навчальної діяльності. Цю проблему досліджують І. Волощук, Н. Волошина, І. Головка, А. Дусавицький, Б. Ілюк, В. Костюк, І. Матюша, Л. Момот, К. Нор, Л. Шелестова та ін. Л. Божович, Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, Н. Менчинська та інші довели, що періодом найбільш інтенсивного творчого розвитку є молодший шкільний вік.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка дидактичних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності.

Аналіз наукових джерел з проблеми творчих здібностей дозволив зробити висновок про складність, багатовимірність їх природи, структури, шляхів розвитку, про недостатню розробленість питання розвитку творчих здібностей у процесі навчання та дав можливість інтерпретувати творчі здібності як інтегративна характеристика особистості, що спрямовує її до перетворювальної діяльності та забезпечує творчий рівень цієї діяльності завдяки єдності багатьох компонентів у її структурі: індивідуально-типологічного, пізнавально-пізнавального, емоційно-вольового, потрібно-мотиваційного, екзистенційного та ефективно-практичного. Оптимальним для педагогічного впливу було визначено когнітивно-пізнавальний компонент творчих здібностей. На основі його компонентного аналізу визначено психологічні передумови розвитку творчих здібностей у навчально-виховному процесі: сенсорний розвиток, розвиток довільної стійкої уваги та спостережливості, формування образної пам'яті, стимулювання наочно-образного мислення та уяву. оскільки гуманістична течія в освіті визначає необхідність впровадження нових підходів до процесу навчання і виховання молодших школярів з

максимальним використанням творчого потенціалу та чутливості молодшого шкільного віку. Проаналізувавши теорію та методику розвитку творчого здібностей у сучасних педагогічних дослідженнях встановлено, що розвиток творчих здібностей має бути невід’ємною умовою змісту всіх предметів початкової школи, органічно доповнювати навчально–виховний процес з метою забезпечення єдності знань, умінь і навичок учнів та їх творчі здібності.

2.2. Методичний супровід упровадження ефективних видів ігрової діяльності у процесі розвитку творчих здібностей учнів початкових класів

На основі систематичного аналізу психолого–педагогічних джерел встановлено особливу актуальність проблеми розвитку літературно–творчих здібностей молодших школярів на сучасному етапі модернізації шкільної освіти та водночас недостатній її розвиток у дидактиці. Було виявлено початкову освіту.

Оновлений зміст початкової освіти побудовано на ідеях особистісно орієнтованої системи навчання і виховання, в центрі якої знаходиться дитина з її індивідуальними потребами, нахилами, інтересами. Вона включає принципово нові компоненти – досвід творчої діяльності та емоційно–ціннісне ставлення до світу, які підвищують увагу до проблеми пошуку шляхів і засобів розвитку літературно–творчих здібностей дітей у навчанні.

Аналіз програм і підручників для школи I ступеня показав, що їх зміст містить значний розвивальний і творчий потенціал, що відображає методичні, теоретичні та практичні досягнення оновленої початкової освіти. Водночас ознайомлення з теоретичними розробками та досвідом педагогів свідчить про те, що в реальному навчальному процесі розвиток літературно–творчих здібностей не отримав належної організації. Воно майже не виходить за межі уроків читання та розвитку зв’язного мовлення,

або відбувається в рамках факультативів та індивідуальних курсів, його недостатньо. у цій роботі використовуються можливості різних видів мистецтва. Творчі завдання на розвиток уяви, образного мовлення на уроці, як правило, використовуються епізодично, безсистемно, внаслідок чого розвиток творчих здібностей учнів відбувається спонтанно. Літературно–творчий розвиток дитини педагоги розуміють переважно як локальне завдання, вирішення якого відбувається в рамках конкретного уроку, вивчення окремої роботи. Проте, з нашої точки зору, ця проблема постає як загальнодидактична, її повноцінне вирішення виходить на міжпредметний рівень.

Важливість проблеми та недостатнє теоретичне охоплення в дидактичних дослідженнях зумовили вибір теми. Його метою є обґрунтування дидактичного забезпечення розвитку літературно–творчих здібностей молодших школярів, у якому провідне місце належить системі творчих завдань міжпредметного характеру.

У психолого–педагогічних дослідженнях остаточний аналіз літературно–творчих здібностей школярів ґрунтується на розумінні таких понять, як «творчість» і «здатність». Творчість визначається вченими як складна форма людської діяльності, яка породжує якісно нові матеріальні та духовні цінності соціальної чи індивідуальної цінності. Здібності в науковому дослідженні трактуються переважно як властивості особистості, на яких можливо втілення та ступінь успішності діяльності залежить. На основі аналізу різноманітних підходів до вивчення творчих і літературних здібностей особистості визначено, що досліджувані здібності школярів є сукупністю певних інтегративних характеристик особистості, що забезпечують функціональну єдність успіху у виконанні літературно–творчої діяльності.

Ці особистісні властивості утворюють комплекс мотиваційних та інструментальних компонентів можливостей. До внутрішніх мотиваційних характеристик літературно–творчих здібностей молодших школярів

відносимо схильність до літературної творчості, бажання висловлюватись, ділитися враженнями, допитливість, творчий інтерес, почуття пристрасті тощо. Зовнішні мотиви – це позитивні мотиви. відгук аудиторії, довіра до вчителя, бажання отримати хорошу оцінку, похвала тощо.

Інструментальний компонент літературно–творчих здібностей школярів утворює синтез емоційно–ціннісного, творчого та мовленнєвого компонентів. Емоційно–ціннісне ставлення дитини до світу характеризується цілісністю емоційно–чуттєвого сприйняття, художньою спостережливістю, вразливістю, увагою до внутрішнього світу інших людей, здатністю до співпереживання. Творчість визначається розвитком творчої уяви, художньо–образного, асоціативного та логічного мислення. Мовленнєвий компонент передбачає наявність якостей, що сприяють оволодінню засобами літературного мистецтва (чутливість до слова, відтінків його значень і звукових якостей; багатство словникового запасу; поетичний слух; уміння римувати; володіння засобами художньої виразності тощо.).

Узагальнення практичного і теоретичного досвіду вчителів, психологів і методистів з проблеми навчання творчості дітей дозволило виділити фундаментальні положення, на основі яких була побудована система міжпредметних творчих завдань, спрямованих на розвиток літературної творчості та творчих здібностей молодших школярів, а також висвітлити дидактичні умови їх реалізації. навчально–виховний процес. Зокрема, їхні наукові дослідження підкреслюють важливість стимулювання мотивації творчої діяльності, необхідність ознайомлення з наявними прийомами літературної творчості; використання завдань для розвитку емоційно–чуттєвої сфери, уяви, творчого мислення, образного мовлення; створення позитивної атмосфери при їх виконанні. Сучасні дослідники естетичного та творчого виховання школярів відзначають необхідність організації ситуацій емоційно–ціннісних переживань, повноцінного використання впливу таких факторів, як природа та різні види мистецтва.

Таким чином, враховуючи зазначені умови, а також аналізуючи різні підходи до класифікації пошукових задач, з'ясовано що це комплекс взаємопов'язаних, дидактично обґрунтованих завдань, складених з урахуванням мотиваційного, змістового та процесуального компонентів навчальної діяльності, що відповідає віковим особливостям молодших школярів. З одного боку, система міжпредметних завдань має на меті стимулювання розвитку всіх компонентів літературно–творчих здібностей у різноманітній творчій діяльності. Крім того, він виступає як дидактико–методичний засіб навчання, виховання та розвитку молодших школярів, здійснюючи корекційно–оцінну та рефлексивну функції. Основою типологізації завдань були положення про характер навчально–пізнавальної діяльності та необхідність підготовчої роботи до виконання завдань складного типу.

Розроблена на основі узагальнення теоретичного і практичного досвіду психологів, педагогів і методистів, система творчих завдань складається з двох блоків. Завдання першого блоку, виконуючи підготовчу функцію, спрямовані на активізацію психічних процесів, що беруть участь у літературна творчість (завдання на розвиток емоційно–чуттєвого сприйняття, образного мовлення, уяви, творчого мислення). Завдання другого блоку сприяють поступовому формуванню в учнів творчих умінь комплектувати, створювати та вдосконалювати творчі вироби. При застосуванні системи завдань важливо було врахувати такі дидактичні умови: підготовка учнів до створення літературних продуктів за міжпредметним змістом; збагачення їх емоційного, чуттєвого та комунікативного досвіду; навчання елементарним прийомам літературної творчості; інтеграція різних видів творчої діяльності учнів.

Однією з важливих умов є створення розвиваючого та творчого середовища при впровадженні в навчальний процес системи завдань, а саме: створення позитивного емоційного фону уроку, гуманізація навчального спілкування, співпраця у виконанні творчих завдань, підтримка творчої

діяльності дитини. зусилля, створення ситуацій успіху, тобто організація навчально–творчого процесу на основі особистісно–орієнтованої моделі освіти.

Відповідно до завдань нашого дослідження необхідно було виявити реальний рівень розвитку літературно–творчих здібностей учнів 3–4 класів в умовах сучасної системи освіти та залежність цього розвитку від впровадження експериментальна система творчих міжпредметних завдань у навчальний процес. Для цього проводили констатуючу, формувальний та контрольний етапи експерименту.

На основі аналізу психолого–педагогічних досліджень та власних розробок розроблено критерії визначення рівнів розвитку літературно–творчих здібностей молодших школярів (мотивація літературно–творчої діяльності, емоційно–ціннісне ставлення до світу, творчість, мовлення). розвиток) та їх показники (творча ініціатива) висловлювань, оригінальність оформлення, образність та послідовність тексту тощо). Кількісний та якісний аналіз результатів констатуючого експерименту, зокрема, аналіз продуктів дитячої літературної творчості, виконання контрольної роботи, опитування учнів та спостереження за процесом творчої діяльності показав, що учні перебувають у різний рівень розвитку літературно–творчих здібностей. Порівняння та узагальнення результатів виконання учнями діагностичних завдань дозволило виявити в цілому низький рівень розвитку літературно–творчих здібностей молодших школярів.

У 3-4 класах значна кількість дітей знаходиться на середньому та початковому рівнях розвитку творчих здібностей; без спеціальної педагогічної дії їх складові розвиваються дуже повільно. Розвиток емоційно–ціннісного ставлення до світу та формування мотивації до творчості в учнів переважно на початковому рівні, але потенціал чітко простежується.

Аналіз експериментальних даних, спостереження за роботою вчителів свідчать про те, що причинами слабого стану розвитку літературно–

творчих здібностей молодших школярів є відсутність системного підходу до вирішення проблеми на міжпредметному рівні; недостатнє використання комплексного впливу стимуляторів, таких як музика, мистецтво, театр; обмеженість методики навчання літературної творчості; недостатня кількість творчих завдань у підручниках.

Модель поетапного розвитку творчих здібностей молодших школярів передбачає підготовчий етап (1–2 кл.), на якому - мотивація літературної творчості учнів, художнього сприйняття, уяви, мислення, мовлення та основного етапу (3–4 класи, під час якого діти навчилися створювати творчі вироби з використанням певних прийомів.

У 1–2 класах - розвиток процесів художнього сприйняття, творчої уяви, образного мислення та мовлення, збагачувався емоційно–чуттєвий та комунікативний досвід учнів. У 1 класі - зосереджується увага на формуванні мотивації до літературно–творчої діяльності, у 2 класі зросла частка завдань на розвиток логічного та образного мислення.

У 3–4 класах, крім того, передбачається залучити більше учнів до створення творчих виробів в усній та письмовій формі. У 3 класі діти оволодівають прийомами літературної творчості, стратегіями творчого мислення. У 4 класі збільшується кількість письмових творчих завдань, які виконувались переважно самостійно або у співпраці з іншими учнями. Результатом цього етапу стало включення учнів у активну творчу практику, яка передбачала спочатку доопрацювання, створення, а згодом удосконалення міні-творів, казок, діалогів, віршів тощо.

Завдання носять ігровий характер, здійснюється диференційований підхід до їх виконання учнями, організовується різноманітна творча діяльність у парах, групах, самостійно чи у співпраці з учителем.

Результати спостережень за навчальним процесом на контрольних та експериментальних заняттях, анкетування та бесіди з учителями свідчать про те, що в результаті експериментального навчання підвищилася загальна творча активність учнів, позитивно змінилося ставлення до виконання

творчої діяльності, зросла уява. значно розвинена здатність мислити нестандартно. Відбулося зниження мовного бар'єру при висловленні власних суджень (особливо серед учнів з низьким і середнім рівнем навчальних досягнень), збагачувався словниковий запас художньо–образною лексикою, відбувся значний розвиток читацьких здібностей, а також були помітні зрушення в розвитку.

Ці та інші дані підтвердили ефективність впливу запропонованої системи творчих завдань на розвиток літературно–творчих здібностей молодших школярів. Результати експериментальної роботи підтверджують, що розроблена на міжпредметному рівні система завдань містить значний потенціал для розвитку літературно–творчих здібностей молодших школярів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. Подальше вивчення потребує питань систематизації прийомів літературної творчості та умов їх використання в навчально–виховному процесі, спеціального вивчення проблеми мотиваційної підготовки учнів до літературно–творчої діяльності з урахуванням принципів індивідуалізації та диференціації творчої діяльності. викладання. Окремого дослідження вимагає проблема підготовки вчителів початкових класів до роботи над розвитком літературно–творчих здібностей молодших школярів як на уроці, так і в позаурочний час.

Розвивати творчі здібності означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність у навчанні. Маленький учень добре вчиться лише тоді, коли зазнає навіть невеликого успіху.

Тому на кожному уроці я ставлю перед собою такі завдання:

- запалити в дитячому серці іскру цікавості;
- збагачувати знання школярів про природу, суспільне життя, трудову діяльність людей;
- розвивати різні види пам'яті;

- розвивати уяву та фантазію;
- розвивати увагу, спостережливість;
- формувати мовленнєві навички, комунікативно – творчі здібності;
- викликати інтерес до навчання, зробити його цікавим, пізнавальним, розвиваючим;
- розвивати творче мислення;
- навчити працювати з навчальною та дитячою книжкою;
- виховувати національну самосвідомість, духовність.

Навчити дітей вчитися, прищепити їм стійкий інтерес до знань, бажання самостійно збагачуватися ними, починаючи з першого класу – це завдання, яке я ставив перед собою. Для формування творчості дитині необхідно більше вражень від навколишнього світу під час виконання різноманітних видів діяльності, які їй найбільше подобаються, а потім і всіх видів діяльності, властивих учням (гра, малювання, конструювання, читання та розігрування сюжетів знайомих літературних творів, складання вірші, казки, робота з геометричним матеріалом, експериментування тощо. Формуючи інтерес учнів до будь-якого з цих видів діяльності, можна захопити дитину процесом творчості.

Серед шляхів розвитку творчих здібностей, пізнавальної активності, самостійності, самореалізації дітей наголошується на необхідності використання різноманітних завдань у роботі з учнями початкових класів – навчальних, розвивальних, пізнавальних, інтелектуальних, нестандартних, творчих.

З огляду на це, розвитку творчості сприяють:

- словесні творчі завдання на добір рим, складання початку чи кінця вірша;
- складання казки за малюнком;
- створення продовження казки, оповідання;
- складання чистих пунктів;
- використання анаграм, метаграм;

- словесне малювання;
- творче копіювання текстів;
- видалення надлишків;
- Скоромовки;

Гра, як основний вид діяльності дитини молодшого шкільного віку, є його незмінним супутником. Гра для дитини – це перша можливість проявити себе, самовиразитися і самоствердитися. У грі діти не тільки відображають реальне життя, а й перебудовують його. За Виготським, «гра дитини – це творче переосмислення пережитих вражень, поєднання їх і конструювання з них реальності, що відповідає потребам та інтересам самої дитини», тобто гра розглядається як творча діяльність, в якій комбінована дія яскраво проявляється уяви. Тому у своїй роботі ми використовуємо навчальні ігри як засіб навчання та виховання.

У підготовчий період на уроках навчання грамоти використовуються такі ігри:

- Гра «З яких звуків складається слово?», основна мета якої – навчити дитину слухати слово, чути звуки, з яких воно складається, визначати послідовність цих звуків.

- Гра покращує фонематичний слух, розвиває уяву, розумові операції, аналіз і синтез.

На уроках використовую розвиваючі ігри «Розумові розминки»:

- Гра «Чому це сталося?»: річка вийшла з берегів і затопила навколишнє поле.

- Гра «Висновок»: Олена старша за Машу, а Маша старша за Миколу.

Хто найстарший? Молодший?

2. Використовуючи інтерактивні методи «Займи позицію», «Прес», «Кейс-метод», організовую «ігри»: «Мікрофон», «Акваріум», «Карусель». Методи інтерактивного навчання дозволяють швидко активізувати пошуково-пізнавальну діяльність учнів, максимально розкрити їх таланти.

3. Елементи технології критичного мислення.

Коли дитина приходить до школи, відбувається процес її адаптації до тих видів і форм діяльності, в яких їй доведеться брати участь у дорослому житті. І цей процес відбувається за умови комунікативної діяльності. Тому для розвитку мовленнєвих навичок, розвитку творчого мислення використовую такі завдання:

- Гра «Авторське крісло»: учні, за бажанням, сідають у «авторське крісло» і розповідають щось цікаве про своїх рідних, знайомих чи епізод зі свого життя, історії про своє ім'я тощо.

- Гра «Опишіть (намалюйте) навпаки»: учитель демонструє сюжетну розмальовку, а групи учнів окреслюють її, замінюючи основні предмети, їх ознаки, дії, явища протилежними.

4. Працюючи з дітьми, керую процесом творчості, спрямовуючи його на активізацію творчої думки. Тому використовую метод мозкового штурму.

Я використовую метод мозкового штурму, коли діти не мають уявлення про предмет, висловлюють свої думки, обґрунтовують, а потім роблять висновок. (Чарівний трикутник, квадрат. Площа. Вимірювання площі.)

5. Для розвитку творчих здібностей учнів використовую також стратегію комбінаторних дій:

- столи – тренажери;
- гра «Утвори слово» (рис – сир);

6. Розвиток творчого мислення неможливий без формування розумових операцій, тому у своїй роботі я використовую такий метод розвитку уяви, як «морфологічний розбір». Метою цього методу є

- * формувати в дітей уміння давати велику кількість різноманітних категорій відповідей у межах заданої теми;

- * створити умови для оцінки дитиною отриманих ідей;

* вчити до деталей найбільш продуктивно. Необхідно заповнити таблицю. Тоді можна вибірково взяти якісь риси і придумати фантастичну тварину.

7. Метод «Подумай про іншого»

Багато винаходів у нашому житті мають аналоги в природі. Літак схожий на птаха, гелікоптер – на бабусю, підводний човен – на рибу. Щоб винайти, потрібно бути спостережливим, вміти придумувати, як виглядають різні предмети.

Від того, наскільки вона бере участь у продуктивній діяльності, залежить психічний розвиток дитини. Кожна продуктивна діяльність передбачає вміння планувати, тобто спочатку уявляти образ того, що створюється, а потім втілювати його в життя. Саме участь у продуктивній діяльності я використовую у своїй роботі з учнями першого класу. Залучаю дітей до таких видів художньої діяльності:

- образотворча діяльність (малювання, ліплення, аплікація);
- музична діяльність (сприйняття музики, ігри, хороводи);
- художньо-мовленнєва діяльність (слухання казок, оповідань, читання віршів, створення власних творів);
- театралізована діяльність (драматизація казок).

Саме участь у продуктивній діяльності я використовую у своїй роботі з учнями першого класу. У класі було проведено конкурс віршів «Моя країна – Україна», конкурс малюнків «Новорічний серпантин», «Здоровим бути модно», «Зима-чарівниця» тощо. При вивченні властивостей лікарських рослин був підготовлений альбом «Рослини, які мене лікують», де учні проявили свою творчість та фантазію. Усі роботи, які підготували діти, були оформлені в нестандартній формі.

З метою залучення дітей до пошуково-дослідницької творчої діяльності на уроці ми видаємо щомісячну газету «Першекласник». Діти визначають цікаві для них теми, знаходять матеріал. Разом ми організовуємо весь матеріал і готуємо його до випуску. Це сприяє

залученню дітей до творчого пошуку, допомагає визначити нахили та здібності учнів. З цією ж метою ми випускаємо інформаційні бюлетені до свят. Наприклад, до Нового року ми створили «Новорічний вісник», підготували куточок «Обережно» до зимових свят.

Також займаюся творчою діяльністю на уроках навчання грамоти. Тому, коли діти читають навіть невеликі тексти, я пропоную продовжити текст, змінити кінцівку або зобразити кінцівку художніми засобами.

Без краси неможливо виховати творчу особистість. Чудове вічне джерело духовності, натхнення, творчості. Воно існує поруч з людиною, тому що неусвідомлена краса мертва. І якщо люди втрачають здатність сприймати красу, це ніколи не врятує світ.

Враження шкільного дитинства зберігаються в пам'яті на все життя і впливають на подальший розвиток дитини. В емоційному сприйнятті дитинства народжуються витoki майбутньої особистості.

Тому, залучаючи дітей до творчості, постійно створюючи «ситуацію успіху», поважаючи дитину, ми можемо виховати творчо працюючу людину.

Розвиток творчості та творчого мислення учнів шляхом використання новітніх освітніх технологій. Формування інформаційної культури сучасної людини значною мірою залежить від вивчення інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах. Без вивчення інформатики неможливо сформувати сучасний світогляд, розуміння ролі інформаційних процесів у природі, суспільстві, техніці.

Комп'ютеризація навчальних закладів та підключення до глобальної мережі Інтернет відкриває великі можливості для доступу до інформації, її використання, впровадження комп'ютерних технологій, мультимедіа в навчальний процес. Саме від використання цих можливостей значною мірою залежить рівень і якість досягнення учнями знань при вивченні шкільного курсу інформатики та інформатики. Тому тривають пошуки

нових методів у навчальному процесі, здійснюється філософське переосмислення ролі інформатики та інформаційних процесів, зростає розуміння загальнонаукової цінності інформаційного підходу як методу наукового пізнання. На перший план висувуються завдання формування не тільки комп'ютерної грамотності школярів, а й формування інформаційної культури школярів, ознайомлення учнів з основами інформатики як фундаментальної галузі наукових знань.

У сучасному суспільстві більшість дітей знайомиться з персональним комп'ютером ще в дошкільному віці, вони легко освоюють роботу та виявляють пристрасть до комп'ютерних ігор та видів мультимедійної інформації. У школі при вивченні шкільного курсу інформатики сучасного учня важко здивувати комп'ютерною технікою, тому вчителю інформатики дуже важливо пробудити у дитини інтерес до інформатики, від історії інформатики, основи формальної логіки, алгоритми до сучасних методів моделювання та програмування. Це призводить до кардинальних змін у методичних системах навчання, актуалізує проблему співвідношення різноманітних засобів навчання: підручника та педагогічного програмного забезпечення, комп'ютера та традиційних технічних засобів навчання, запровадження міжпредметних зв'язків, нових організаційних форм, переважної схильності до навчально-пізнавальної діяльності науково-дослідницького спрямування, використання проблемних методів навчання, творчої діяльності студентів та викладачів.

Одним із методів, що стимулює розвиток самостійної, творчої діяльності учнів, є метод проектів. В основі цього методу лежить розвиток пізнавальних умінь учнів, уміння самостійно проектувати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, формування творчого мислення, мислення високого рівня.

Метод проектів передбачає можливість впровадження різноманітних за типологією проектів залежно від тематики та мети, які доцільно використовувати для практичного застосування студентами отриманих

знань. Це можуть бути індивідуальні та групові проекти, що здійснюються на уроках інформатики, факультативних заняттях, а також телекомунікаційні регіональні та міжнародні проекти, які створять реальні умови для наукового та міжкультурного спілкування школярів, займуть особливе місце у виховній діяльності школи.

Щоб застосувати метод проектів, необхідно:

- наявність значимого дослідницького, творчого завдання чи проблеми, а також практичної та пізнавальної значущості очікуваних результатів;
- самостійна діяльність учнів;
- структурування проекту, визначення хоча б приблизного результату, якого необхідно досягти на кожному етапі проекту;
- представлення результатів, підбиття підсумків та їх презентація.

Працюючи над проектами, учні вчаться самостійно здобувати знання, використовувати отримані вміння для вирішення практичних завдань. Розвивають комунікативні навички – постійно спілкуються з іншими учнями, викладачі – звертаються за порадою та конструктивною критикою. Учні повинні вміти використовувати методи дослідження: збирати необхідну інформацію, факти, аналізувати, робити висновки. Практичне значення проектної діяльності розвивається також у формуванні вміння презентувати свої роботи на конференціях різного рівня, готувати тези до доповіді. Тому необхідним етапом реалізації проекту є його захист, колективне обговорення.

Досвід використання методу проектів дає можливість застосовувати його в поєднанні з методом структурованого програмування при вивченні теми «Основи алгоритмізації та програмування», що дає можливість реалізувати, інтегрувати свої знання в проекти для вирішення практичних завдань, презентувати, обговорювати, оцінити свою роботу. це необхідно для ефективного навчання та розвитку інтересу учнів.

Втілення в життя способу проектів призводить до зміни ролі вчителя. З носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної, дослідницької діяльності своїх учнів. Змінюється і психологічний клімат на уроці, оскільки вчителю доводиться переорієнтувати свою навчально–виховну роботу та роботу учнів на різноманітні види самостійної діяльності учнів, їх пріоритет дослідницького, пошукового та творчого характеру.

Висновки до розділу 2

Аналіз експериментальних даних, вивчення відповідної літератури, спостереження за роботою вчителів, з'ясування та формування етапів експерименту, свідчать про те, що причинами незадовільного стану розвитку творчих здібностей учнів початкової школи є недостатня відповідність. цілісне розуміння вчителями початкових класів стратегії розвитку творчих здібностей, розвитку творчих здібностей учнів у процесі мовленнєвої діяльності ; недостатня кількість методичної літератури з розвитку творчих здібностей молодших школярів. Основу розвитку творчих здібностей молодших школярів визначила цілеспрямована робота з образами уяви в результаті мовленнєвої діяльності молодших школярів. Успішний розвиток творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності забезпечує дотримання таких дидактичних умов: активізація мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі збагачення емоційно–чуттєвого та комунікативного досвіду; забезпечення вербалізації уявлень учнів на основі мовленнєвої діяльності.

Перевірка стану розвитку творчих здібностей молодших школярів підтверджує, що творчі здібності розвиваються повільно або важко без спеціального стимулювання.

Отже, системна робота з розвитку «ігрового потенціалу» [54, 77] школярів має багато змісту. Під час такої роботи гру можна вважати одним із найважливіших напрямків не лише діяльності шкільного психолога, а й роботи класного керівника. Учень занурюється в гру повністю: з усім

особистісним, інтелектуальним, емоційним потенціалом, творчими ресурсами та життєвим досвідом. Гра визначає певні правила поведінки учасників, межі дозволеного, часові обмеження конкретного ігрового простору.

Тож, гра є «експериментальною платформою» для особистості, яка дозволяє відчувати себе вільною від будь-яких обмежень, зокрема: стереотипів, моделей мислення та звичних рішень проблеми. Ігри у групі продовженого дня повинні відповідати таким психолого–педагогічним умовам:

- мати пізнавальну цінність;
- активізувати громадську учнівську позицію;
- сприяти зміцненню колективу;
- створювати умови для особистої та групової творчості;
- забезпечити участь у грі переважної більшості учнів.

ВИСНОВКИ

Здатність дитини до саморозвитку, її творча активність – головні умови успішності у подальшому житті. Якщо дитина в школі не навчиться щось самостійно творити, то у майбутньому вона буде так само безініціативною, пасивною. Маленький учень добре навчається лише тоді, коли переживає успіх, хоча б невеликий. Тому слід із перших днів зустрічей із дітьми виявити їхні можливості, розвивати творчі здібності, нахили, інтереси.

Отже, В. Сухомлинський повертає нас до головної думки – про повноту щастя дитини. Дитина не може бути щасливою, якщо в школі їй погано, нудно, якщо вона почувається не достатньо здібною, щоб опанувати шкільну науку. Зробити дитину щасливою – це насамперед допомогти їй учитися. У шкільних успіхах, у самовідданості сили дитини – запорука її щасливого дитинства.

Ураховуючи вищезазначені завдання, можна зробити висновок, що необхідність організації ігрової діяльності першокласників у контексті в групі продовженого дня є обов'язковою. Для дитини особлива цінність гри полягає не тільки в тому, що вона дає їй можливість як для загального, так і фізичного, духовного зростання, а й у плані підготовки до різних сфер життя.

Гра для дитини, особливо у шість років, також наділена дослідницьким змістом, що дозволяє моделювати все, що існує поза грою. Саме через гру дитина швидко знайомиться з правилами і нормами спілкування з оточуючими людьми – зі світом природи, з людьми; скоріше оволодіває навичками та звичками культурної поведінки.

Ігрова діяльність характеризується багатовимірним впливом на формування особистості – вона пов'язана з перетворенням психічних процесів, удосконаленням пізнавальної діяльності, розвитком соціальних якостей і форм поведінки, здібностей дитини до творчості. Як свідчать

останні наукові дослідження, гра тісно пов'язана з розвитком основних основ особистості – це форма творчості, яка реалізує здібності та потреби людини. Ці фактори необхідно враховувати при визначенні розвитку особистості. виховний вплив гри, її функції у навчально–виховному процесі групи продовженого дня. Ігри значно відрізняються за змістом, ігровими діями, правилами, результатами, роллю матеріальних умов їх проведення тощо. Це зумовлює необхідність класифікації ігор та розробки диференційованої методики керівництва різними видами ігрової діяльності шестирічної дитини. першокласники.

Немає чіткої межі між грою та іншими видами діяльності дітей. Вона, спонтанно інтегруючись із комунікативною, інтелектуальною, творчою, трудовою, спортивною, дозвіллевою та іншими видами діяльності, поступово змінюється і разом зі змінами в грі змінюється й дорослішає дитина. Це зумовлює необхідність підвищеної уваги до трансформації гри в організації ігрової діяльності.

У дослідженні ми зосереджуємось на теоретико-практичній основі ігрової діяльності та її надзвичайно вагомому значенні у процесі творчого розвитку сучасних школярів, на педагогічному керівництві ігровою діяльністю, насамперед, у режимі діяльності групи продовженого дня, при якому існують об'єктивні передумови самоініціативної гри, необхідної для ефективного соціального розвитку особистості.

За нашим спостереженням можна зробити висновок, що вчителі груп продовженого дня не знають основних методів і прийомів організації ігрової діяльності. Тому ми розробили певні рекомендації щодо впровадження ефективних видів ігрової діяльності.

На нашу думку, педагоги повинні поглибити свої знання про методику використання гри як у навчально-виховному процесі початкової школи, так в режимі роботи шляхом організації різноманітних обласних семінарів і конференцій з цього питання. Крім того, в обласних інститутах післядипломної освіти, вчителі та вихователі груп продовженого дня мали

запровадити спеціальні курси лекцій, практичні заняття з оволодіння методикою впровадження нетрадиційних форм у практику школи з метою підвищення ефективності засвоєння матеріалу.

Підсумуємо словами В.О.Сухомлинського: «Можливо, маленька дитина і повторює те, що зроблено, створене іншими людьми, але якщо цей вчинок є плодом його власних зусиль, він є творцем; її розумова діяльність – творчість»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієва Н.М., Малиновська Н.М. Про готовність до школи. *Початкова школа*. 2002. № 7. С. 55-56.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. М. : Просвещение, 1982. С. 145-159.
3. Бабкіна Н. В. Використання розвиваючих ігор і вправ у навчальному процесі. *Начальная школа*. 2001. № 4. С. 11-18.
4. Баранов С.П., Болотіна Л.Р. Педагогіка : Навч. посіб. для пед. уч-щ. К., 2009. 368 с.
5. Бардин К.В. Як навчити дітей учитися. Кн. для вчителя. 2–е вид., перероб. і доп. К., 2010. 112 с.
6. Бартлетт Ф. Психіка людини в праці та грі. Пер. з англ. К., 2001. 144 с.
7. Беруких М.М., Єфимова С.П. Дитина іде в школу : Чи знаєте ви свою дитину? К. : Академия, 2006. 125 с.
8. Большакова І. Ігротека для першокласників. *Палітра педагога*. 2005. № 1. 25 с.
9. Большакова І. Організація ігрової кімнати в умовах ГПД. Абетка вихователя ГПД /Упоряд. М.Голубенко. 2-ге вид., стереотипне. К.: Ред.загальнопед.газ., 2005. С. 30-45.
10. Бутрім В. Сюжетно-рольові ігри на уроках навчання грамоти. *Початкова освіта*. 2001. № 37. С. 10-11.
11. Буцкіна С. В. Формування мотиваційної готовності дітей 6-7 років до навчання в школі. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 5. С.16-19.
12. Валлон А. Психічний розвиток дитини. К. : Просвіта, 2007. 224 с.
13. Варзацька Л.О. Гра як засіб пізнання. *Початкова школа*. 2008. № 12. С. 34-35.
14. Васьківська С.В. Навчати вчитися, або як допомагати молодшому школяреві у навчанні. *Початкова школа*. 2004. № 6. С. 10-12.

15. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. К., 2006. 272 с.
16. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. К. : Просвіта, 2001. 416 с.
17. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психологии развития ребенка. *Вопросы психологии*. 1966. №6. С.64-76.
18. Выготский Л.С. Развитие психических функций. М.: Педагогика, 1960. 214 с.
19. Гордійчук О.Є. Проведення екскурсій та цільових прогулянок – складова організації дозвілєвої діяльності в групі продовженого дня / О.Є. Гордійчук. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Організаційно-педагогічні основи екскурсійної роботи вчителя природничих дисциплін / За редакцією М.В.Гриньової. Полтава : Друкарська майстерня, 2012. С.75-77.
20. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. М.: Просвещение, 1996. 220 с.
21. Демін М.В. Природа діяльності. К., 2004. 168 с.
22. Державна національна програма "Освіта» (Україна ХХІ століття). К.: Райдуга, 1994. 61с.
23. Дидактика сучасної школи: Посіб. для вчителів під ред. В.А. Онищука. К., 2007. 351 с.
24. Дідух М.В. Ігрові прийоми навчання читати. *Початкова школа*. 2011. №1. С.10-13.
25. Дубогай О.Д. Моніторинг оздоровчо-виховного процесу молодших школярів. К, 2000. 232 с.
26. Забашина Н.О. Виховна робота в групі продовженого дня в 1 – 4 класах. К.: Веселка, 2009. 125с.
27. Забашта Н.О., Щиатко Н.О. Організація прогулянок у групі продовженого дня в 1-4 класах. Х.: Ранок, 2010. 176 с.

28. Збірник статей до спецкурсу «Індивідуалізація навчання дітей молодшого шкільного віку». К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. 70 с.
29. Зінченко Н. Емоційне стимулювання навчально-пізнавальних потреб школяра. *Початкова школа*. 2009. №10. С. 15-18.
30. Ісупов К.Г. Друге народження проблеми «гра» і мистецтво. *Філософські науки*. 2004. №5-6. С.148.
31. Кіт Г. Українська народна педагогіка : Навчальний посібник. Вінниця, 2008. 302 с.
32. Клаус Г. Філософські аспекти теорії гри. *Питання філософії*. 2008. №8. С.24-35.
33. Коломенський Я.Л., Панько Е.А. Учителю про психологию дітей шестирічного віку. К., 2008. 183 с.
34. Компанець Н. Дидактичні ігрові ситуації для адаптації дитини до школи і розвитку мислительних процесів. *Початкова школа*. 2010. №11. С.16.
35. Кононко О. Шкільна адаптація та психологічний вік. *Початкова школа*. 2002. №1. С.10.
36. Концепція сучасного українського виховання. Освіта. 1995. № 50. С.2-4.
37. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистостей. К., 2012. 475 с.
38. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-ігровому процесі : Монографія. К. : КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2003. 272 с.
39. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія. К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2003. 272 с.
40. Кузик О.П. Організація роботи в групі продовженого дня в 1 – 4 класах. К., 2009. С. 35-120.

41. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня. К.: Рідна школа, 2002. 234 с.
42. Лучанська Л.С. Свідоме прийняття шкільної ситуації дітьми 6–7 років. Питання психології. 2000. №3. С. 32-33.
43. Люблінська А.А. Учителю про психологію молодшого школяра. К.: Просвещение, 2007. 224 с.
44. Люблінська Г.О. Дитяча психологія. К.: Вища школа, 2004. 356 с.
45. Ляпіна Г.А. Гра як засіб активізації навчально-виховного процесу. Алма-Ата, 2018. 64с.
46. Матюхина М.В. Мотивація навчання молодших школярів. К., 2012. 162 с.
47. Микитинська М.І., Мацько Н.Д. Ігри в ГПД для 1–3 класів. К., 2000. 124 с.
48. Молодший школяр: світ дитинства / Під ред. А.Г. Хрипкової. К.: Педагогика, 2008. 210 с.
49. Навчально-виховні заняття в групі продовженого дня / Упоряд. О.Л.Співак. – Х.: Ранок, 2007. – С.3-20.
50. Овчарова Р.В. Довідкова книга шкільного психолога. К., 2013. 362 с.
51. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник / За ред. Г.С.Тарасенко. К.: Видавничий Дім “Слово”, 2010. 320 с.
52. Організація навчально-виховного процесу в ГПД / автор-упорядн. О.Є.Гордійчук. К.: Шкільний сві, 2010. 120 с.
53. Осадько О.Ю. Дитина. Вчитель. Психолог: Про індивідуальний підхід до кожного учня. *Початкова школа*. 2008. № 8. С. 26-29.
54. Осадько О.Ю. Формування у дитини емоційно позитивного ставлення до шкільного навчання (Матеріали для роботи з батьками). *Початкова школа*. 2009. № 8. С.7-10.
55. Паламарчук В.Ф. Як виростити інтелектуала. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 152 с.

56. Педагогическая энциклопедия. М.: Изд-во «Сов. Энциклопедия», 1985. Т.2. С.137.
57. Прокопенко Л. Головні складові розвивального середовища. *Палітра педагога*, 2004. №4. С. 8.
58. Психология: Словарь/Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М.: Политиздат, 1990. 494с.
59. Психологічні проблеми невстигання школярів: Зб. / Під ред. Н.А. Менчинської. К., 2011. 228 с.
60. Психолого-педагогічні проблеми взаємодії вчителя та учнів. К., 2010. 314 с.
61. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М., 1996. 590 с.
62. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М.: Педагогика, 1996. 564 с.
63. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. К.: Абрис, 2009. 287 с.
64. Савченко О.Я. Розвивай свої здібності. К., 2005. 80 с.
65. Савченко О.Я. У пошуках нової концепції школи першого ступеня навчання. *Початкова школа*. 2010. №1. С. 2-6.
66. Семаго Н.Я. Технологія психологічного дослідження дитини старшого дошкільного віку. *Журнал практичного психолога*. 2009. №4. С.12-13.
67. Урунтаєва Г., Афанькіна Ю. Гра як засіб розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. 2002. №2. С. 12-14.
68. Устиненко В.І. Місце і роль ігрового феномену у культурі. *Філософські науки*. 2013. №2. С. 69-77.
69. Хромова О. Сучасні форми взаємодії педагога і батьків молодших школярів. *Початкова школа*. 2008. №11. С. 4-9.
70. Шкільна І.А. Педагогічні умови активізації ігрової діяльності дітей. К., 2019. 246 с.
71. Юркевич В.С. Розвиток початкових рівнів пізнавальної потреби у школяра. *Питання психології*. 2003. №2. С. 80-81.

72. Яременко Н.В. Підготовка вчителів у системі післядипломної освіти до організації дозвілєвої ігрової діяльності учнів. Вісник післядипломної освіти: Зб. наук. пр. Випуск 3 / Ред. кол.: В.В.Олійник (гол. ред.) та ін. К.: Міленіум, 2006. С.158-169.
73. Яцента Л. Ігрові форми навчання. Тернопіль : Астон, 2001. 64 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Система ігрових вправ для розвитку творчості

Вправа «Відшукай у слові слава»

Дітям пропонуються одне велике слово.

Використовуючи букви з цього слова скласти нові слова

АПЕЛЬСИН : син, лин, сани, насип, напис.

АБРИКОС: коса, сир, рак, бак, соки, кора, рис, краб.

ЕЛЕКТРИКА: три, кит, крила, лак, рак, ракета.

ВЕЛОСИПЕД: село, осел, поле, оси, пил, весело.

Вправа «Хто придумає кінець той і буде молодець»

Жме...(нька) Жни...(ва)

Ве...(сна,рба)

Го...(ра, лова, дина)

Поча...(ток)

Мо...(роз, лодець, локо)

Вправа «Зачаровані слова»

Дітям пропонують вписати в клітинки букви

в порядку запропонованих цифр.

Вправа«Відгадайлик»

М А С Л О

2 5 1 4 3

--	--	--	--	--

К А Р Е Т А

3 2 1 4 5 6

--	--	--	--	--	--

М А Р К А

3 5 1 4 2

--	--	--	--	--

М А Р Ш

4 3 2 1

--	--	--	--

А Т Л А С

2 5 3 4 1

--	--	--	--	--

Т О В А Р

3 4 2 1 5

--	--	--	--	--

Миносиливоду... ситі,

Тадереване....

Воду... ситі неносити,

Садуситом...полити.

Ходятьлелеки... лузі,

Ходятьлелеки... тузі.

Завтраувирійдалекій

Будутьлетіти....

ГавкавудворіПушок,

Нена кицю -... сніжок.

Бо... холоднимпухом

Впав н а носикіна....

Маринкадопомагала....

Вонавимила.... Замела....

Сходилазабратикомв...

Ісілавиконувати....

Вправа

Загубилися склади.

Знайди їх, утвори слова, правильно прочитай їх.

Де..во, ..рона, ки..ми, соро.., вов.., ..ні,
зем.., ...тра, зер.., дош..., світ..фор.

Вправа

Прочитай правильно прислів'я про дні тижня.

Підкресли назви днів тижня.

У понеділок роботи не починай і в дорогу не вирушай.
Вівторок — щасливий день. На вівторок бід зібралось сорок.
Гуляла середа, як ще була молода.
Не сунься середа наперед четверга, бо ще й п'ятниця буде.
Краще тепер, ніж у четвер.
Сім п'ятниць на тиждень.
Субота — кінчається робота.
Як неділя, то й сорочка біла.

Відшукай у слові слова

Видизавдань:

— Із букв заданого слова склади нові слова;

— Із букв слова склади нові слова, але допусти помилку. Відшукай зайве слово, або яке складене неправильно;

— перевір, чи є це слова, які можна скласти із букв заданого слова.

1. Сиріжка: сир, їжа, сирок, роса...

2. Апельсин: син, лин, сани, риба, насип, напис...

3. Клени: лин, клин, лан...

4. Горобина:

5. Абрикос: коса, сир, рак, бак, соки, гора, кора, рис, краб.

6. Електрика: три, кит, лелека, ракета, лак, рак, крила.

7. Велосипед: село, море, поле, оси, пил, весело.

8. Горизонт: гори, рот, роги, грім, нори, ноги, тон, ноти.

9. Соловейко: коло, воло, колесо, колос, соло, коваль.

10. Молоко: лом, коло...

11. Буквар:

12. Жайворонок: жар, ворона, край, нора...

13. Рибалка: балка, краб...

14. Листоноша: лист, ноша...

Здогадайся, що це

Відгадай слово із'єднай його з поданими буквами.

Дістанеш слово, яке мається на увазі.

1. К + комаха = знаряддя праці

К + _____ = _____

2. П + ім'я дівчинки = великі ділянки землі, засіяні культурними рослинами

П + _____ = _____

3. Вед + метал = назва тварини

Вед + _ _ = _____

4. То + крик ворони = назва професії

То + _ _ = _____

5. По + риба = гірка рослина

По+ _ _ = _____

6. З«н»—частинадоби

З«п»—грієщозими п _____

«Групування слів»

Завдання. Скласти можливі групи слів зі слів записаних на дошці (ускладнений варіант цього завдання – скласти можливі групи з вказаної сторінки читанки).

Карась береза портфель

Тополя щука олівець

Акула пенал опеньок

Маслюк кит підберезовик

Мухомор бліда поганка альбом

(відповіді можливих груп)

Карась, щука, акула, кит – живуть у воді.

Щука, акула – риби хижаки.

Маслюк, підберезовик, опеньок – їстівні гриби.

Мухомор, бліда поганка – їстівні гриби.

Пенал, олівець, альбом – шкільне приладдя

«Чарівні перетворення»

Дібрати до поданого слова якнайбільше нових слів, замінюючи лише одну літеру. Коли це неможливо, замінюємо 2 літери.

Нора – нога – ноша – наша – Маша – миша – муха – мука – рука – ріка – Ніка – Ніла – Ніна.

«Шифрування за допомогою картинок».

1) Виділити в назвах предметів, зображених на картинках (від трьох до шести картинок), перші звуки й скласти з цих звуків слово.

Наприклад: кінь, іграшки, телефон – «кіт»; морква, автобус, качка – «мак»; кран, око, ваза, дерево, рука, автобус – «ковдра».

Зауважу: звук у назві предмета слід брати без змін, тобто якщо на картинці він м'який, таким він має лишитися й у слові. Не варто добирати для зображення предмети, в назвах яких є апостроф.

2) Виділити в назвах предметів останні звуки й скласти з них слово.

Наприклад: яблу**ко**, віно**к**, відр**о** – «око»; хлі**б**, лам**п**а, гри**б**, огіро**к**, морк**в**а – «бабка»; маши**н**а, каву**н**, кни**г**а, бан**а**н, бджол**а**, колос**с** – «ананас».

3) Виділити в назвах предметів другі від початку звуки. Скласти нове слово.

Наприклад: к**в**ітка, мали**н**а, ст**і**л, лам**п**а – «вата».

4) виділити в назвах предметів, зображених на картинках, розташованих в одну лінію, різні за порядком від початку (під кожною картинкою вказано конкретну цифру) звуки і скласти з них нове слово.

Наприклад: за**с**єць (перший звук), ву**ж** (другий звук), ку**б** (третій звук) – «зуб».

Ускладнення: картинки можна розмістити по всій площині аркуша, а порядок звуків вказати стрілками; картинки розташувати по колу (в пелюстках квітки або по секторах).

Наприклад: лі**ж**ко (перший звук), кі**т** (другий звук), годин**н**ик (восьмий звук), за**с**єць (другий звук), ри**б**а (перший звук) – «лікар».

«Ланцюжок»

Учитель показує учням ланцюжок (на малюнку або справжній), звертає увагу дітей на те, як одне кільце з'єднане з іншим. Пропонує зробити ланцюжок із слів так, щоб вони з'єднувалися однаковими складами.

Наприклад: Віра – ракета – тато – товар – варениця - ...

Якщо хтось із дітей дуже довго розмірковує, помиляється чи повторює вже назване слово, він вибуває з гри. Так кількість гравців поступово зменшується, і перемагає той, хто залишиться до кінця гри.

•

Сова – вага – галка – канапа – парта – тато...

•

Ваза – заголовок – вокзал – залізо – золото – товариш...

•

Мавпа – панчоха – халва – валянки – килим – лимон...

•

Фарба – бабуся – саяво – дама – мама...

•

Сорока – каша – шабля – лялька – калина – наука...

•

Зима – малина – нафта – тарілка – канава – вата...

•

Нора – ракета – тайга – гарбуз – бузина – начинка...

«Слова-переверти»

Учитель пропонує дітям прочитати незвичні слова-переверти і пояснити значення їх, якщо читати зліва направо та справа наліво.

Еге, ага, біб, тут, пуп, дід, піп, око, Пилип, Алла, Аза, Ада, корок, потоп, кабак, наган, зараз, шалаш.

Учитель пропонує дітям прочитати інші слова-переверти спочатку зліва направо, пояснити, яке значення кожного з них.

Бук, сир, раб, серп, рим, луг, касир, куб, кіт.

А потім – прочитати ці слова справа наліво і порівняти, чи змінився їхній зміст, значення.

«Збери слово»

Учитель пропонує дітям прочитати слова кожного рядка, взяти з першого слова першу літеру, з другого – другу, з третього – третю і т.д. й одержати нове слово.

Риба, рак, макарони, поле, салат, пір'їна – **ракета**.

Шия, скло, слово, масло, ручка – **школа**.

Парк, сіно, ліс, рідня, лілія – **пісня**.

Метро, дощ, сова, гора – **мова**.

«Схожі хвостики»

За правилами гри учні добирають слова, схожі за звучанням до тих, які запропонував учитель. Потім можна продовжувати гру самостійно – діти самі називають початкове слово, а відтак разом шукають подібні до них за звучанням.

Мишка – кішка, Гришка, книжка, доріжка...

Суниця – спідниця, синиця, полуниця...

Пташка – ромашка, комахка, Чебурашка...

Їжачок – черв'ячок, павучок, бичок...

Рама – мама...

Слон – талон...

Дочка – бочка...

Вода – біда...

Вилучити зі слова ім'я:

Столяр - Толя.

Поляна - Поля, Оля, Яна.

Ромашка - Рома, Маша.

Пірат – Іра.

Людина - Люда, Ада.

Каструля – Катя, Уля

Подані завдання сприяють розвитку в кожного учня психічних механізмів – пам'яті, уваги, уяви, логічного мислення, які лежать в основі творчих здібностей учнів.

Види завдань для розвитку творчої уяви:

1. Складання творів-мініатюр за опорними словами та словосполученнями.
2. Складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі.
3. Придумування казок.
4. Складання віршів, загадок, скоромовок.

Майже всі види цих завдань доступні вже першокласникам, однак із різною мірою самостійності й повноти виконання.

У першому класі такі творчі завдання вважаються пропедевтичними, бо їх виконують у тісній співпраці з вчителем в усній формі. Слово вчителя, його заохочувальна інтонація та позитивне ставлення до таких робіт емоційно сприймаються малюками. Ці засоби слід доповнити кропіткою роботою у підготовці дітей до виконання конкретних творчих завдань. Зокрема, нагромадження відповідних спостережень, їх осмислення, активізація та розширення словника, аналіз зразків, корекція відповідей тощо.

❖ **Складання творів-мініатюр за опорними словами та словосполученнями.**

Завдання:

Оберіть будь-який набір опорних слів і словосполучень із запропонованих нижче; використовуючи їх, письмово складіть маленьке оповідання:

- а) горобець, струмок, подих весни, бруньки, свіжість, добрий настрій.
- б) дідусь, еліксир молодості, допомога, амфора, старовинна скринька.

❖ **Складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі.**

- Під час екскурсії поспостерігайте за жителями лісу. Навчитися вдивлятися в кольори дерев, вслухатись у щебет пташок. Спробуйте передати словами звуки, фарби, дотики.

- Знайдіть у парку найкрасивіший листочок. Розкажіть, чому саме його ви виділили серед інших, чим він особливий.

- Опишіть, яким ви уявляєте місто майбутнього, (завдання для 1-2кл.)

- Складіть письмовий твір-опис на одну із запропонованих тем:

- а) краса зимового лісу
- б) веселі хмаринки
- в) замріяна берізка
- г) що можна побачити з мого вікна?

❖ **Придумування казок.**

- Створіть власну казку-кальку з будь-якої відомої казки. Для цього необхідно звести основні сюжетні лінії відомої казки до отримання абстрактної схеми. Потім цю схему необхідно інтерпретувати по-новому, тобто символи «одягти в одягу» нових образів.

- Переплетіть події різних казок та створіть власну оригінальну казку, використовуючи техніку «вінегрет із казок».

❖ **Складання віршів.**

- Складіть маленький вірш-небилицю, використовуючи техніку створення лімерика (узагальненої нісенітничі).

- Спробуйте створити віршик-метафору, в якому замальовується певний об'єкт природи, (соснова хвоїнка у воді, метелик на троянді, світлячки у ночі, місяць за

хмарою). Використання цих завдань та ігор у навчанні сприяють розвитку не тільки уяви і літературних здібностей, вони дають змогу забезпечити розвиток особистості дитини.

Гра «Склади вірш»

1.

_____ навкруги
_____ сніги
_____ цариця
_____ білолиця

2.

_____ слід
_____ лід
_____ білими
_____ килими

3.

Ходить зима _____
Закутується _____

Гра «Закінчи рядок»

Цікаве завдання: дітям потрібно продовжити рядок. Наприклад,

Ко – ко-ко – ми купили молоко.

Ди – ди-ди – подай-но, доню, води.

Ку-ку – ку - ...

Ма – ма – ма - ...

Мо – мо – мо - ...

Гр.- гр. – гр. - ...

Ар – ар – ар - ...

Гра «Добери риму»

До слів лак-(мак)

зірка – (дірка)

роса – (коса) доберіть співзвучні слова.

Гра «Хто швидше ?»

Доберіть пари слів, що римуються, і покажіть їх порядкові номери

1) вода – біда;

2) зірка – лампа;

3) робота – болото;

4) кінь – лоша;

5) лінь – кінь;

6) зірка – нірка.

«Весела поетична хвилина»

- Доберіть за аналогією.

Лю-лю-лю – друзів я ...

Ка-ка-ка – дай напиться ...

Бе-бе-бе – беру в друзів я ...

Ру-ру-ру – починаю веселу ...

Лі-лі-лі – живе білка у ...

Ко-ко-ко -...

Ох-ох-ох -...

Ять-ять-ять -...

Гра «Поверни риму»

Учитель «кидає» учням слово, вони «ловлять» і «кидають» у відповідь риму.

Коса – роса, оса, краса.

Сонечко – віконечко, донечко.

Весна – красна, Десна, рясна.

Гірка – нірка, дірка, зірка, мірка.

Гра «Доповни прислів'я»

Вода потекла, весну...(принесла).

Грак на горі – весна на...(дворі).

Зробив діло – гуляй ...(сміло).

Стук,грюк,аби з ...(рук).

Поспішиш – людей ...(насмішиш).

І сам не гам, і другому не ...(дам).

На язиці густо, а на ділі...(пусто).

Хто багато читає, той багато...(знає).

У фантазуванні дітей тісно переплітаються пам'ять, мислення, мовлення, емоції, моральний досвід, практичні уміння. Суттєво, що дитина, яка яскраво фантазує в одному виді діяльності, легко переносить цю якість на інші. Основою запропонованих завдань є формування творчості, яка сприяє появі креативності безпосередньо в навчальному процесі й у повсякденному житті.

Свої перші творчі спроби мої учні почали із складання загадок. Спочатку вони були різні за формою, але розкривали суть явища чи предмета. Учням ця робота подобалась, і ми часто виконували такі завдання на уроках читання, природознавства, під час уроків мислення на природі. Загадка найбільше зацікавлює дітей, коли вона стає відправним моментом для бесіди про тварину чи подію або явище, для того, щоб учні здогадалися, яку нову тему вивчатимуть, щоб закріпити словникові слова, для логічних вправ.

Отже в будь-якому випадку загадка на уроці допомагає справі виховання і мислення дітей. Тільки загадкою можна навчити дітей висловлювати свою думку та фантазію.

Загадки можна складати:

- **за описом**, розглядаючи сам предмет чи його ілюстрацію та складаючи опис згідно з планом;
- **за аналогією**, розглянувши і проаналізувавши подану загадку, скласти аналогічну вже про інше.

Приклад:

- І в огні не горить, і в воді не тоне (*Лід*)
- І по небу літає, і на землю падає (*Хмара*)
- **за темою** (весняна тематика: про струмочок, сонечко, підсніжник)
- **із поданим словом** (прикметником — червоний)

Приклад:

- Червоний, кругленький
Для соусу добренький (*Помідор*)

Приклад:

- Не риба, а плаває,
Не листок, а зелена (*Жаба*)

Складати скоромовки можна таким чином:

1. Добором рими до слова

- Котилася апельсинка,
А за нею — мандаринка.

2. Добором спільнокореневих слів

- Телефон зателефонував телефонові

3. Добором слів з повторюваними звуками

- Зозулясті, попелясті,
Сіли курочки горласті

1. Добором слів із звуковими парами:

- В дощ шукав у лісі гриб
Й захворів тепер на грип.

5. Добором важкомовних слів

- Радіопередачі ми слухали на дачі

6. Поданою темою (Про осінь)

- Осінь листя фарбувала,
Хмара сонечко сховала.

7. За аналогією

- Бігли коні під мостами
З золотими копитами.
Сані їхали горбами
З золотими обідками.

8. Із даним словом (риба)

- Риба, рибуся, рибалюся,
Я зловить тебе боюся.

ГРА «ЩО ТРАПИТЬСЯ, ЯКЩО ...»

Учні повинні відшукати наслідки якоїсь події Що буде, якщо зникнуть дерева ?
Що буде, якщо не буде зими ?

ГРА «КИМ (ЧИМ) БУДЕ?»

Перед дітьми ставиться завдання: назвати чим буде предмет через деякий час?

ТІСТО ДОШКА ЖОЛУДЬ

ГРА «УЯВИ СЕБЕ»

Учитель пропонує учням уявити себе на місці якогось предмета: маленької рибки, великого куща, важкої хмари, лісового струмочка. Учні «перевтілюючись» в образ, дають відповіді на такі питання:

- Що ти чуєш? Які звуки тебе оточують?
- Кого ти боїшся? З ким товаришуєш?
- Твої мрії? Що любиш?

Такі ігри спонукають дітей змалку міркувати самостійно, використовувати свою кмітливість, вміння уявити ситуацію і нестандартно її розв'язати.

Діти ще в легкій для сприймання, цікавій формі з задоволенням розв'язують оригінальні логічно-пошукові задачі. Ось деякі з них:

- 1) Лікар Айболит дав хворому бегемоту 8 таблеток, щоб той приймав їх по 2 на день. Через 2 дні у бегемота залишилось 5 таблеток. Чи виконав бегемот призначення лікаря?
- 2) Бабуся попросила Максима купити 2 десятки яєць, а Максим купив 18 яєць. Чи виконав він завдання бабусі?
- 3) Скільки очей у морського їжака, якщо у нього на 3 ока більше, ніж у звичайного лісового?
- 4) На паркані сиділо 6 синичок. До одної синички підскочив кіт, щоб спіймати її

«ЗНАЙДИ ПОМИЛКУ І ДОВЕДИ СВОЮ ДУМКУ»

- 1) В дубовому лісі ми з друзями збирали моркву.
- 2) Вовк швидко заліз на сосну нарвати свіжих огірків.

«Розумові розминки»:

Гра «Чому так трапилось?» *Річка вийшла з берегів і затопила навколишнє поле.*

Гра «Висновок»: *Оленка старша за Марійку, а Марійка старша за Миколку. Хто найстарший? Наймолодший?*

Ці ігри та завдання сприятимуть розвитку мислення, підвищенню мотивації учіння. Вони спрямовані на розвиток логічного мислення, нестандартних вирішень завдань.

РОЗРОБКА ПРОЕКТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

**Тема: Етапи роботи над драматизацією казки
(в рамках проекту «Тиждень казки»)**

Мета: розвиток творчих здібностей учнів початкової школи засобами ігрової діяльності.

Термін реалізації – тиждень

<i>Етапи реалізації проекту</i>	<i>Методич ний аспект</i>	<i>Мета етапу</i>	<i>Алгоритм дій</i>
I етап Підготовчий	– вибір казки; – читання (розповідання) казки; – аналіз казки;	Викликати в дітей інтерес до казки. Створити мотивацію на спільну роботу. Ознайомлення дітей зі змістом казки, послідовністю подій.	1. Сюрпризний початок, інтрига; 2. Знайомство з казкою як літературним жанром, її структурними компонентами (зачин, розвиток дій, кульмінація, кінцівка); 3. Розглядання ілюстрацій з метою визначення характеру героїв казки; 4. Розподіл казки на епізоди й переказ їх дітьми. 5. Моделювання казки (використання прийомів ТРВЗ); 6. Закріплення вражень від казки (образотворча діяльність)
II етап Аналітичний	Занурення в казку	Усвідомлення причинно–наслідкових зв'язків у розвитку сюжету, розуміння ролі кожного персонажа в подіях, що	1. Бесіда «Казка неправда, так у ній натяк»; 2. «Разкадровка» тексту казки (використання прийомів ТРВЗ) 3. Уточнення пропонованих обставин і мотивів поведінки окремих персонажів.

		розвиваються.	
III етап Творчий	Основи акторської майстерності	Вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини. Вибір артистів, розподіл ролей. - альтернативний вибір: “Хто б кого прагнув зіграти?”; розподіл ролей з урахуванням вивчених особливостей дитини; - аналіз внутрішніх резервів самою дитиною, “приміряння” до ролі; “Я дуже прагну зіграти”, “Я зроблю все, щоб зіграти”. Використання методів і прийомів з елементами творчості для	1. Вправи з елементами творчості: – пальчикові ігри; – психогімнастика; – звуконаслідування (шум, спів птахів, елементи тварин...); – імпровізація діалогів; – логоритмічні вправи; – словесне малювання дітьми (по прочитаному тексту) характерів героїв, обстановки, «інтер'єру» казки. – завдання « Акторської школи» (мімічні вправи, ігри–пантоміми); – робота над сценічним образом; – ігри з ляльками; – ведення «Щоденника настрою» 2. Ігри з елементами творчості: – рухливі ігри з елементами театралізації; – казка на фланелеграфі; – сюжетно–рольові, творчі, дидактичні ігри; – діалог по ролях; 3.Бесіди з елементами творчості: – знайомство з національною культурою українського народу, його фольклором, традиціями. – обговорення відносин і характеру діючих осіб; – правила поведінки в театрі.

		роботи над казкою.	4. Переказ із елементами творчості: – Робота над окремими епізодами у формі етюдів з імпровізованим текстом; 5. Художня діяльність із елементами творчості: – малювання, ліплення з передачею пластики рухів; – виконання самостійних і разом з батьками творчих робіт; – конструювання дивних виробів, макетів; – створення разом з дітьми ескізів декорацій, костюмів, афіш; – ілюстрування; – вечір театральних загадок і відгадок; – використання скоромовок, приказок; – робота над голосом 6. Музична творчість: – пошуки музично–пластичного рішення окремих епізодів, постановка танців (якщо є необхідність).
IV етап Узагальнюючий	Драматизація, інсценування	Розширення вистав у дітей про емоції; розвиток уміння передавати заданий емоційний стан різним виразними засобами, розрізняти емоційні відчуття й пов'язані з ними фізичні стани	1. Індивідуальна робота над роллю; 2. Репетиції окремих картин у різних складах з деталями декорацій і реквізиту (можна умовними), з музичним оформленням; 3. Репетиція всієї казки цілком з елементами костюмів, реквізиту і декорацій; 4. Об'єднана репетиція для всіх учасників спектаклю
V етап	Прем'єра	Розкрити	1. Обговорення перегляду із глядачами й

Підсумковий	казки	індивідуальність дитини, навчити її шукати свої виразні засоби, а не наслідувати інших виконавців.	акторами. 2. Повторні покази казки. 3. Підготовка виставок малюнків дітей по казці, стенда або альбому з фотографіями, відеозапис. 4. Написання листів у казку (поради вовкові (« Лисичка–сестричка й сірий вовк»)), придумування охоронного обладнання для півня («Лисиця, заєць і півень») та ін.)
-------------	-------	--	--